



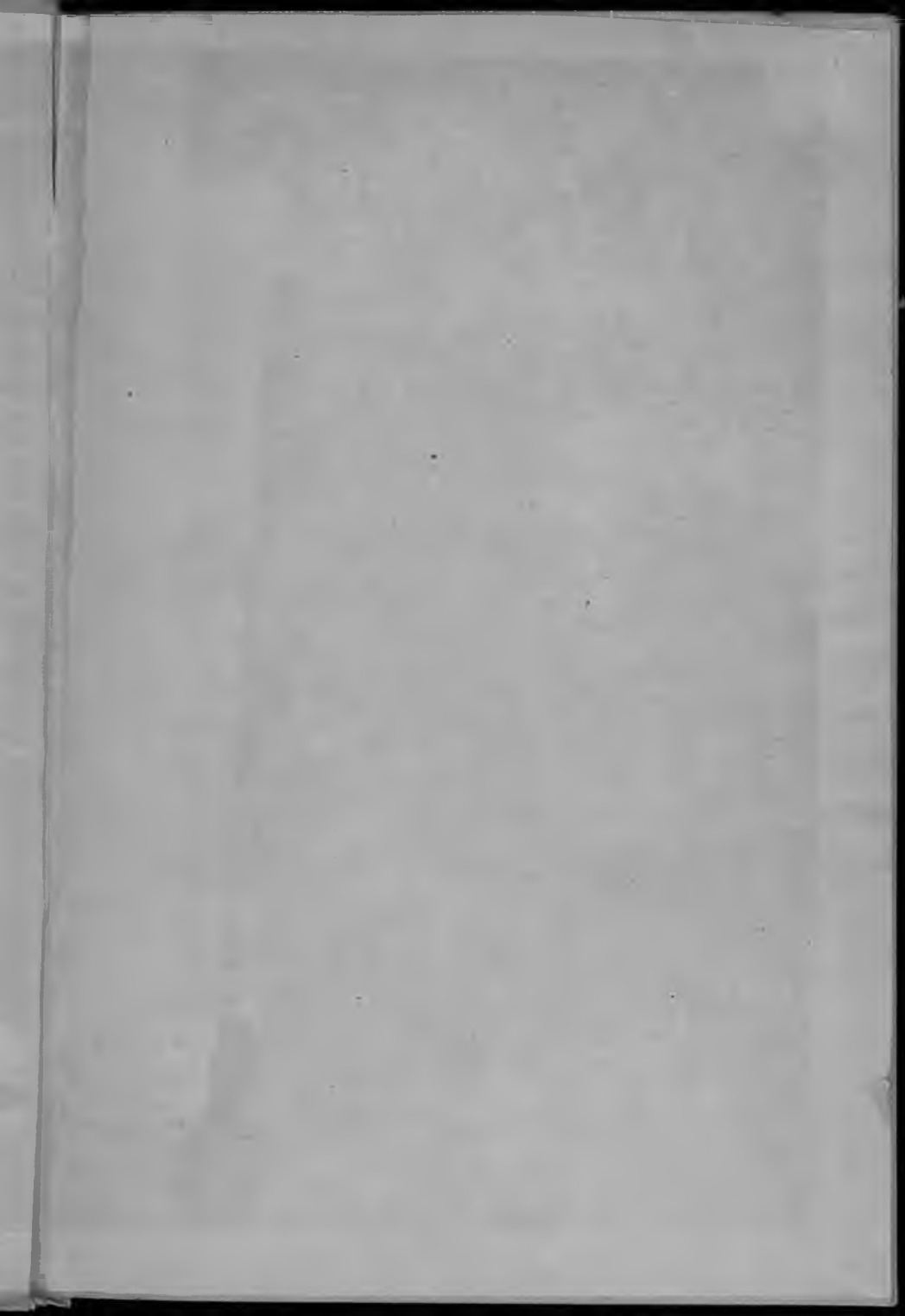
С. ДМИТРИЙЭВ

МАМОНТЫМ КЫЧАЛМАШТЫ



УЧПЭДГИЗ
МОСКВА ★ 1935





HN

ТБН

М

№ 279

Мар-г.
2-107

ТҮНГЭЛТШ ШКОЛЫН ГЭОГРАФИ БИБЛИОТЪЭКЭ

С. ДМИТРИЙЭВ

МАМОНТЫМ КҮЧЭЛМЭШТҮЙ

РУШЛА КОКШЫ ИЗДАНЫГЫЦ
С. Яа. ЗИНОВИЙЭВ САРЭН

279



У Ч П Э Д Г И З
МОСКВА ★ 1935

С. Дмитриев. В ПОИСКАХ МАМОНТА.

Перевод *Зиновьева С. Я.*

Государственное Учебно-Педагогическое Издательство—Москва, 1935 г.

Отв. редактор *С. Фирсов.*

Техн. ред. *Я. Страупман.*

Корректор *В. Петрова.*

Сдано в набор 16/IV 1935 г. Подписано к печати 5/V 1935 г.

Формат бумаги 82×110₃₂. Тираж 1000 экз.

Изд. листов 4¹/₄. Бум. листов 1¹/₁₆. Авт. листов 2,24.

100 352 тип. знаков в бум. листе.

Бумага № 3 Окуловской фабрики.

Индекс У. 1. п. н.

Учгиз № 7121.

Цена без переплета 35 коп.; переплет 20 коп.

Унолном. Главлита В-21402.

Заказ № 397.

17 ф-ка над. книги ОГИЗ'а РСФСР треста «Полиграфкнига»

Москва, Шлюзовая наб., д. № 10.

Пач хына.

Август тѣлзѣ. Йытпѣл лѣшангок эртэн кѣш, Среднѣколимскиштѣ цилан тагынамок амалаш пырэн вазыныт.

Среднѣколимск, тидѣ — Сибириштѣ, пишок кымда шѣргѣвлѣ лошты, купвлѣ лошты сола постолрак изи посолок: тѣштѣ цилэгѣжѣ вѣслѣ пѣрт нѣрѣ дѣ эчѣ йуртывлѣ ылыт.

Иннокѣнты Йавловский казак пѣрт докы кок пучан тирѣшкѣ кыдал толы. Капка докы тамахань эдѣм ашкѣт мишѣт, мышкындыжыдон капкам тунгѣ шийш тѣнгѣльѣ. Кидѣшѣжѣ пичѣлым кычѣнѣт, Иннокѣнты кудвичѣшкѣ лѣктѣ.

— Кѣ тѣштѣ? — манын капка шайыц тидѣ сѣгѣрѣльѣ.

— Мѣнь ылам, Иннокѣнты. Пачок, — тамахань эдѣм, пѣлѣк-турѣк рушла попыкала.

— Кѣ тѣньжѣ? — шѣдѣшкѣлын Иннокѣнты йадѣш.

— Тарабикин Сѣмон ылам. Пачок. Йѣла улы.

Кальиткѣм Иннокѣнты пачылдалѣт, пучы каваштыдон тама лѣвѣтмѣм тир вѣлнѣ тѣшѣкок цаклѣн колтыш.

— Здравствуй! — манын, казаклан китшѣм Сѣмон сусун вѣктѣлтѣн пуш.

— Здорово! Здорово! — Иннокэнтъи маньы. — Ма пиш поздан тольыц? — манын йадэш.

Вара капкам пачаш тѣнгальы.

Пучывлăжым Сэмон кудвичышкы пыртэн шагалтыш, капкам Иннокэнтъи чўчы дă торэш пашкарым шырал шындыш.

Вара коктынат пўртыш пырэвы. Пўрт хоза ышкэ хынажым кухня вашт йонгата кўрныцашкы ўжын пыртыш. Кок стэнья йыр тышты олмангавлă шынзят, олмангавлăжы ик лыкэш вуйа-вуйа тѣкнат. Олманга лыкышты кужы стўл шынзя.

Иннокэнтъин ватѣжы шолтым пайым, жарым колым намал пыртыш. Сэмон шужэн ылын тама, процок талашэн качкаш тѣнгальы.

— Мам кандышыц вара? — Иннокэнтъи йады.

— О! — маньы Сэмон, тылик вэлэ йырлтыш.

— Ёрвыжвлăм кандышыц?

Агыл манмыла Сэмон вуйжым ёрзальы.

— Ёрвыжэт ма. Ёрвыж проста товар.

Мам ыньэ кандэнат? — изиш тырхыдымла Иннокэнтъи йады.

— О! — Сэмон эчэ когоракын сынзăжым кымалтэн шындыш.

О — о! ышмашкэт вѣдым подыл шындэнат тама? — когэшнэрăк Иннокэнтъи пэлэштыш.

Вара стэнья вэлэншы изи шкапкыц ик йамдар арăкам лыктын шындыш, Сэмонлан ик стопкам йоктарэн пуш, Сэмонын шималгы сынзăжы йыл-йол вэлэ кайын колтыш. Кок стопкам йўн колтышат:

— Порохым пу, пулькам пу, имвлăм пу, шўшэрѣм пу, — маньы.

— Кандымэдым пѣтари анжыкталшаш. Пу, пу манат, аһъят, тамалан пумыла,— йамдарэш котшы әрәкәжым Иннокэнтѣи мѣнгэшок шкапыш нәлѣн шѣндѣш.

— Әлдә! — манын Сәмон кѣнѣйл шагалы.

Хоза дон хына тугы ләктәвѣ. Шывштән кандымыжым Сәмон шуташ тѣнгәльѣ, вѣлкѣжѣ Иннокэнтѣи шыкын анжал шѣндән, хынан тәрвәнѣлмѣм анжа. Тәвә пучы каваштым Сәмон шәргәл шуш, Иннокэнтѣи вѣлкѣ йойын анжал шѣндѣш. Иннокэнтѣи тѣнәмок сѣнзәжѣм трүк кәрәлтән колтыш. Ныгнам ужаш шаныдымым Сәмонын тирѣштѣи ужын колтыш.

Вычыдымым момаш.

Анзылгэчѣ Сэмон Тарабикин вады йактэок пижѣ паштэк кыргыжын. Шарды кишәм пижѣ мон ылын. Ирокок эчэ охотнычайаш Сэмон лăктѣн кэнăт, кэчѣ мыч шарды паштэк кыргыжын. Вады вэкѣлă шужэн шѣнзѣн, пиш когон йангылэн шѣнзѣн. Пижѣ со анзыкылала кыдалэш.

Шарды вѣлкѣ Сэмон пиш когон шѣдэшкэн шѣнзѣн. Кыцэлă тидѣ шарды вѣлкѣ кѣзѣйт Ышкэ пулькажым сусун колтынэжѣ вăл! Ылѣкшѣ шокшы пайымок тѣдѣ пѣчкѣн нăлѣн иквыртышток кыцэлă качкын нэлѣн колтынэжѣ!

Ма лин колтыш вара? Трукѣшток пижѣ вуйым лѣктăл шѣндѣш, ўвшѣнзăлѣѣ туранок ѳрдѣшкѣлă сăрнăл кэшăт, изи кырык вѣлкѣ Ылѣштăшăн шѣргѣш кыдал кузыш; паштэкшѣ Сэмон талаша. Изи кырык вэс вэлжѣ анѣр тѣрѣшкѣлă тăйѣлѣн вала. Ўлѣкѣлă Сэмон анжал шѣндѣшăт, ѳрѣн колтыш дă шагалы.

Сир тѣргѣц мѣндѣрнăт агыл, рок логѣц тамахань пиш кужы „нэрăн“, пиш кого вуй лăктѣн шѣнзѣн. Йангылымжымат Сэмон мондэн колтыш, анѣр тѣрѣшкѣ кыргыж валыш. Ужэш — звэр ышмаражгѣц какльака кужы „пўвлă“ лăктѣн шѣнзѣнѣт.

Мазар и Ындэ тайга мыч Сэмон каштэш, ньигнамат эчэ рок лошкы, тиняр кэлгыцЫшкЫ капайэн пырэн шыцшы звэрЫм уштэ.

„КэлтЫмаш вэкат мЫньЫм тишкЫ кандыш“, — шаналталы. — „МЫньЫм йамдынэжЫ вэкат“, — манын шана.



Урасагыц мЫндырнат агыл пучы кЫтэ каштэш.

Пиш когон лутмашэш Сэмон шайыкыла цакнал кэш вэк, пижым сыгыральной, йЫрваш анжалалыат выртышток мЫнгэш сарнал кэш, изи кырык вЫлкЫ кузаш талаша. Кузэн шо, мЫшкЫржЫм пЫржэдон цатрак шывшыл шындыш, — тэнгэ ЫштальмЫкЫ шужыш мЫшкЫр йыгыргэ ак чуч, — вара Ышкэ ураса¹⁾ докылажы кэаш тэрванЫш.

¹⁾ Ураса, аль йурта — ламутвлан дэ йытпэл вэлны Ылышы мол халыквланат амашышты ылэш.

Ирокэш ижы пиш когон шужышы, йангылышы йшкэ урасашкыжы Сэмон миэн шо. Эчэ мьндьрцок йурты көргыгыц⁴ выжгэ ләкшы шыкшым ужын колтыш. Урасажы вәрәвләдон йштән шындымы амаш ыләш, вьлэцын пучы каваштывләдон сьрән (лэвэт) шындымы. Күшкылә кашаргалтәш, лач күшнөжок вэлә изи ыраж кодымы, урасаэш тыл олтым гоным ти ыраж вашт шыкш ләктәш. Ураса лишнок иктә вьслы пучы нәрән кьтө качкын каштәш.

Йуртышкыжы Сэмон пырыш. Тыл тьрыштй кок пүэргы дә вәтывләштй шынзәт, йрвэзьвлә тыл тьрышток авальанылыт.

— Охотнычайаш каштыц?— Сэмонгыц ик пүэргы йады.

— Маньэ, кычашыжы вэлә ньимамат шым кычы,— манын Сэмон пәләштйш.

Тыл тьрәш пьрән шынзй, пучы пай лаштыкым качкын нәлын колтыш. Вара йшкэ цәшкәшкыжы шокшы чәйым йоктарән нәлы.

— Ньимат шыц кычы ма?— ламут эчә йады.

— Ынгьләнжәт ам кәрт,— Сэмон попаш тьнгәлы:— тә кәлтймәш мьньюм пушнәжы ылы, тә ньигнам уштымы тамахань потыкәлә звэрим монам,— манын попән шайыштәш.

Рок логыцын кужы „нәрән“ кого звэр вуй вьлкыжы кыцәлә анжал шындйш— сәдым цилә шайышт пуш.

Ламутвлә колыштыт, цүдәйәт, вуйыштым йрзәт.

— Анжок, анжок... Анжал толмыкы, пиш йара линәжы,— маныт.

Ир рѣмälгѣ эчэ шöрлэнät шотэ ламутвлä тыг тѣрѣштѣ шѣнзätät, корныш лäктäш пучы пайым качкыт, шокшы чäйбѣм йүт. Ураса түнѣ пучывлäм кѣцкэн шагалтымы кым тир шалгалта.

Тэвэ ламутвлä йуртыгыц лäктэвѣ, тирвлäш кузэн шѣнзэвät, пучывлä пикшлäок вäргѣц тärвәнэн кэвѣ, йушткэ йортат. Пучывлä чѣнь кыдалыт, вады лимэшкѣ изишät шагалтэок кыдальэвѣ.

Вады вэкѣлä ламутвлä Бэрэзовкы¹⁾ äнгѣрѣм ужэвѣ. Äнгѣр тѣргѣц мѣндырнät агыл тирвлäгѣц валэвѣ.

Лачокок äнгѣр сирѣштѣш рок логыц тамахань потыкälä звэрѣн тупшы кайэш дä кого вуйжы лäктѣн шѣнзѣн.

— Э, анжок,— ик ламут манылдалы.— Пирѣвлäэт шижѣнѣтät. Качкаш толыныт ылын тама.

Äнгѣр тѣрѣштѣ токо ташкэн шѣндѣмѣ пирѣ кишäвлä кайыт. Кого звэрѣм лу йäктэок пырын тарвэн шѣндэнѣт.

— Сэмон, Омукчан, таварым йä нälдä!

Вуйгѣц лäктѣн шѣцшѣ какльака кого пүм кым охотнык тавардон роаш тѣнälэвѣ. Роэн лыктэвѣ, тирѣшкѣ намал пиштэвät, эчэ токышты мѣнгэшок кыдалыт. Вэс кэчэшок Сэмон Тарабикин Иннокэнтѣи казак докы, Срэднѣколимскишкѣ бѣшкэ момыжым шывштэн кыдалы. Ти казакым шукэршэнок пälä, тос постол ылыт, икänä тагыцэ мöскä кычаш моло иквärэш каштыныт ылын.

¹⁾ Бэрэзовкы — Колима äнгѣрѣшкѣ вургымла вэцѣн вазалшы äнгѣр ылэш. Колима äнгѣржѣ Йытпэл вэл Польяр тангыжышкы йогэн лäктэш.

Торг (äk ыштөмәш).

— Äдөрәтөм мөнгөшөк ләвәтөк, айда пөртөш пырәнә,— Иннокәнтөи маньы.

Тидөи төрөк цаклыш — ламутәт мамонт пүм (бивәнөйм) шывштән кандән ылын. Шукәрдәт агыл Колимскишкөи Акадьәми наукагыөц колтымы увәртәрөмәшөи тидөи әштән колтыш. Акадьәмижөи мөндөрнөи ыләш,— Пәтөрбургышты (Ләнөинградөи тәнә манөнит), сирөмәшөижөи Срднөколимскишкөи колтән, мамонтөи лүлөгөи цәла хәләок мошылан 1000 тәнә оксам түләш сөрән.

Выртыштөк Иннокәнтөи өшкә сусужөи ламут өнжөи цаклы манөи өш пәлдөртөи, укә гөиь — өшкә момыжылан когон шөргөиь йадаш төнгәләш.

— Кышты вара ти бивәнөжөи моц? — Сәмонгөиц йадәш.

Нөиөи эчә мөнгөшөк көрнөицәш пырөвөи, йөи шоктыдөи әрәкәм казак эчә стөл вөйлкөи лыктын шөндөиш.

Сәмон цилә шайышт пуш.

— Төвә ма,— Иннокәнтөи маньы: — ат алталы гөиь, бивәнөи момы вәрөдөи анжыкташ лиәт гөиь, мөиь төиләт өшкә пичәләм подарөм.

Ламутөи сөинзә анжалтышыжат сусуәмәлт кәш. Төхәнөи йажо пичәләш шоаш эчә омыныштыжат уштә

ылы. ТЫдЫ соок тылгуан пичалдон охотнычайэн каштын. Тылгуан пичалым шуку вэрэмә райэн шалгымла, иканә вэлә лүашыжат лиэш дә кынамжы эчә лоцкэн шалгэт-шалгэтәт, лүэнжат ат кэрт, эчә төрөкшы акат чуч.

Иннокэнтыйн пичалжы пиш йылә дә иканәшток тамазар пулькадон райәлтэш, мьндьркы шиэш дә пиш төр чучэш.

— Бивэнь тәрэшыжы мьнь тьләнэт порохым, пулькавләм, имвләм дә шүшэрвләм пуэм.

Ламут акат торгэйы. Тидьләнәт сусу лин шьнзьн, пишок позда йыт агыл ылгэцы, кьзьйтөк урасашкыжы мырыктынэжы ьлнэжы.

Шамакым йштэвы: нойабр тьнгәлтшыьн, йажо тир корны лимькы, бивэнь момы вәрышкы Иннокэнтыйм ламут шывштэн кәә.

Нәлмы товар хәдырвләм тирэшыжы ламут пиштышәт иргодэшок токыжы тәрвәнән ләкты. Иннокэнтыйжы бивэньым тайэн пиштышәт, Сэмон Тарабикин толмы гишән иктыләнәт ик йукумат йш лык.

Пәлбидым звэр докы эчэ угыц кэн толмаш.

Нойабр тынгалтышын Сэмон дон Иннокэнтьи тирьин, пучывләм кыцкэн шьндэнытат, Бэрэзовкы аңыр тыршышкы кыдал миэвы. Средньэколимскигыц Бэрэзовкы йактэ 325 километр лиэш, ти корным 5 кэчы кыдальэвы.

Мамонтым казак анжал ләктят; — лачокок йажош, пишок йараш, — ышкэ турэшыжы манылдалы.

Мамонтшы рок лошты ылын, изиш тупшы дә вуй аражы вэлэ вылкы ләктын кайэш ылын.

— Ну, Сэмон, ындэ коктын йулдәл хыналал колтэнә! — пиш ывыртэн Иннокэнтьи маны.

Сөрымы 1000 тәнгә ындэ тыдын кидэш лиэш манын казак ыньән ли.

— Тырхалай, пьитәри укшвләм дә сәвэрим роэн йәмдыләнә. Анжы, кыжгырәквләм ро. Момынам мүдән шьндәш кэлэш, укэ гынь пирьивлә шывшәдыл пьитәрат. Айда, вьит тырыштыш кү маклакавләм намал.

Лач вады лимэшкок Иннокэнтьи дон Сэмон мамонт сага ровотайән шалгэвы. Вара Иннокэнтьи мьнгэш Средньэколимскишкы кыдалы, ламутшы тыдын пичәлым кычышат, пиш сусу лин шьнзын, токыжы урасашкыжы мырыктыш.

Токи толмы вэс кэчэшок Иннокэнтьи стөл лошкы
пырэн шынзы. Анзылныжы пумага листы киялтэ, ты
листэш Иннокэнтьи пиш старайэн, ольэн сирэн шынзэ:

Округ начальныклан.

Йавловский Иннокэнтьи казакын.

Зайавльэны.

*Пиälän ылам начальствым увэртäрäш —
мýнбý цэла хäлäок мамонтым монам. Ти пу-
магаэм сагаок тýдýн пýжýм дä кавашты лаш-
тыкшым колтэм.*

И. Йавловский.

Округ начальнык, ти увэрым плучайышат, тынäмок
мамонт анжалаш кыдал толы. Вара тымыкы тörök
Пэтьэрбургышкы экстрэнный поштыдон Акадьэми нау-
кышкы мамонт гишän увэр кэш.

Мӱндӱр корнышкы.

Пӕтьӕрбурггӱц Иркутски йактӕ.

Шылди-шолди, шылди шолди!... шылт — шолт!...

Скорый пойезд арававлӕ икладаын шолдыгӕ шит. Шайыкылала шӱргӱ эртӕ, изи станцивлӕм ужынат ат поспӕйӱ киэн-киэн кодыт. Пойезд талаша. Кого станцивлӕштӱ вӕлӕ пойезд пыйыртӕш шагалалӕш.

Округ начальныкын сирӱмӕшӱжӱм Пӕтьӕрбург-ышкы ик и эртӱмӱкӱ ижӱ пошты кандӕн шоктӕн. Мамонт гишӕн увӕрӱм Акадӕми науки 1901 ин сӕн-тӕбр тӱлзӱн ижӱ плучайӕн шоктӕн.

Май тӱлзӱн 3-шы кӕчӕшӱжӱ скорый пойездӕш Пӕтьӕрбурггӱц кок учоный — Гӕрц дон Пфицмӕйӕр лӕктӱн кӕнӱт. Мамонтым капайӕн лыкташ, лулӕгӱ-жӱм, каваштыжым дӕ тӱдӱн ма пӕрӕгӕлт котшыжым Пӕтьӕрбургышкы шывштӕн кандаш нӱнӱлӕн шӱдӕн колтӕнӱт.

Кӕчӱвлӕ иктӱ-вӕсӱ эртӕт. Вагон арававлӕ со шолдыгӕ мырат. Станцивлӕ шайылан дӕ шайылан кодыт. Тӱ нӱжвӕц пойездшӱ, вуйта, цаткыды вурсы алаша, со анзыкыла дӕ анзыкыла кыдалӕш. Пфицмӕйӕр цилӕ ма ужмыжым корнышты сирӕн миӕн.

„Пойезд со пакула дӕ пакула мӕнмӕм нӕнгӕ“, — тӱдӱ сирӕн. — Кого шӱрӕ шӱргӕн Урал кырыквлӕт

шайылан киэн кодэвѣ. Пиш ирокок эчэ кок изи станцим — „Йэвропы“ дә „Ази“ лымәнвләм эртэн кэшнә. Ти станцивлә логыц кок сәндәлык лон границәжы эртә. БӀндә мә Азин тьэрриторишкы ванжэн кэшнә. Лишыл кого станцижы — Чельябинск лиэш. Тиштѣ тамазар кыртныи корны вәш лит.

Токо вэлә Чельябинскигыц тәрвәнән кэшнә. Пойезд Ӏндә Вадывэл СибириӀн пиш кымда стьәпвлә мыч кыдалэш. Вагон окнягыц пиш төр, тыр кайтым стьәп кайэш. Токо ләкшы ыжар шуды кушкын шагалын...

Сибириштѣш кого халавләдон мә эртэн-эртэн кәнә.

Петропавловск дон Новоньиколайэвским (кызыт тидѣ Новосибирск ылэш) эртышнә.

Новоньиколайэвскиштѣ Обь рәкә гач кужы кыртныи кывәр мыч ванжэн кэшнә. Ти рәкә — зәмля вѣлныжят сәк кого рәкә шотышты ылэш. Тышкы йогән ләкшы Ӏнгырвләгә жәпләш гынь, тыды циләжы 4 мѣллион квадратный километргыцәт когорак вәрѣм йәшнән нәлыӀн.

Пойезд со пакыла кыдалэш. Тәвә СибириӀн вәс кого халажым — Красноярским эртәнә. Вагонвлә шолдыгә кужы кыртныи кывәрдон Йәннисәй рәкә гач ванжат. Кывәр кытшы 925 мәр, Йәннисәй Обь ганьок пиш кого рәкә шотышты ылэш.

11-шы май. Вады. Сибириштѣш сәк кого халашкы, Иркутскишкы шона вэлә. Тыштѣ мälәннә кәндәкш кәчы жәп ылымнә вәр вагонгыц ләктәш вәрәштәш. Иркутскиәш мälәннә шуку вәрәмәәш котмыла. Цилә кәрälым — матрацвләм, оружим, качкышым, әтыдәрѣм, кухня хәдырвләм моло — цилә йәмдылән шокташ кәлэш“...



Чельябинскигьц Иркутски йактэ.

Иркутскигыц Йакутски йактэ.

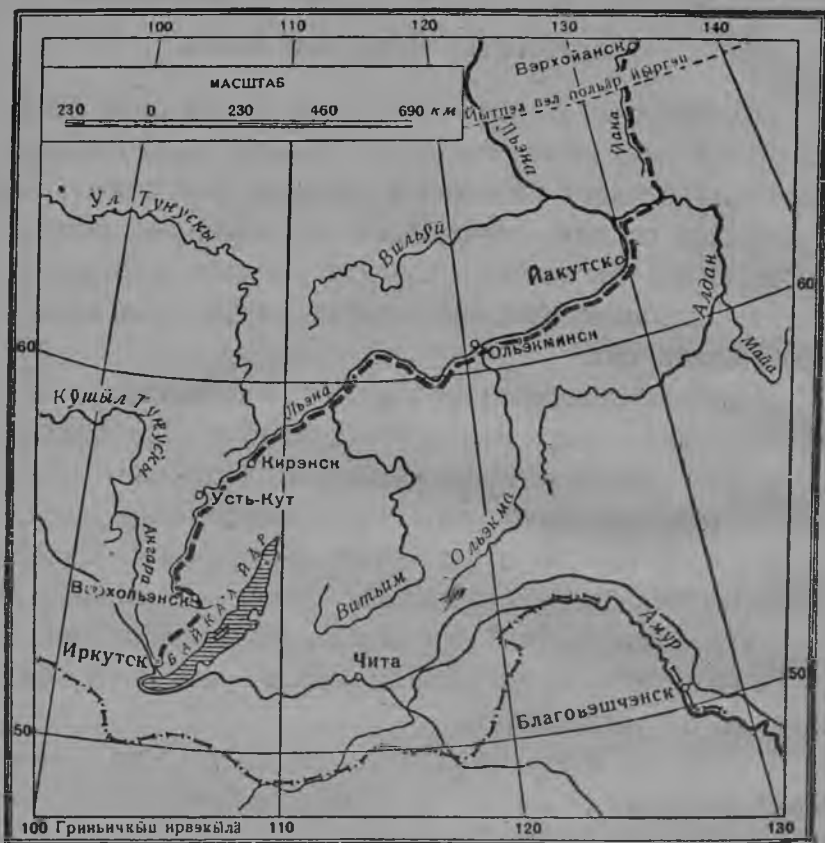
„Май тЫлзын 20-шы кэчЫ. Ирок. БЫлым пөрт докына трандастон кыдал тольэвЫ. Трандас йЫдэ тройкан-тройкан тапката имньивлэм кЫцкэн шЫндэнЫт. Ик трандасэш шудым, матрацвлэм, кЫпцыквлэм пиштат, вэсэшЫжЫ — багажнам. Иркутски халаэш мәнмәм ти экспэдьицишкок колтымы кымшы чльэн — Сэвастьянов поктэн шо.

Кучырвлэ лывшыштым лүктäl кычал шЫндэвЫ. Прäчүкävлэ рожгэ мыралтэн колтэвЫ, Сибир сändäлЫкЫш-тЫш изи кäпän тапката имньивлэ вäргЫцын төрөк кыдал тärвänэн кэвЫ, пиш чЫнь йортат

Имньин тиштЫ шуку арнЯ мыч кэмЫлэ. СэдЫндон трандасвлäжЫмät кужывлэм Ыштат — йошт виänäлт вазын амалаш лиэш. Тэнгэ гЫнЬät, трандасвлэм лөнгис-änЫм (рэссор пружинänЫм) ак Ыштэп — кэмäштЫ нЫнЫ пиш когон рЫшкЫктät.

Станцивлэ йЫдэ имньивлэм вашталтат, мä изиш-эшät ана шагал, со анзыкыла кыдалына. СтанцигЫц станцишкЫ 25—30 километр ылэш. Тэнгэ 360 километрЫм эртэн кэшнä. Жигалово станци докы шона вэлэ. Ти станци Льэна рэкä тЫрЫштЫ ылэш. СибирЫштЫшЫ пиш кого кымшы рэкä йактэ Ындэ миэн шона вэлэ. Льэна рэкä мыч кänгЫж ЫрдЫн 4—5 тЫлзы нäрЫ вэлэ каш-таш лиэш, мол вэрэмänжЫ кЫлмэн шЫнзэш.“

Ти кнЫгä лытшылан Ындэ пälЫ — малын экспэ-дьици тэнгэ пишок вäшкэн лäктЫн. Льэна рэкä тЫрЫш пишок шоаш талашэн. Сибир кänгЫж мытык, Жигалово дорц Йакутски йактэ Льэна рэкä мычкы вэлэ йЫлэрäк шоаш лиэш.



Иркутскигыц Йакутски йактә.

Экспәдицин корныжым шим пунктъирдон анжыктымь.

„Жигаловышты мә корнәшнә киндбим, коптым колым нәлбн шбндбшнә, пышыш шбцнә. Пыш пачышты (кормашты) ләвәш бштбмб. Тбшәк матрацвләнәм, кбпцбквләнәм пиштбшнә.

Бдырышывлә, пыш вicktәрбшыжб вәрбшкб пырән шбнзәвб, рәкә покшакы пыш ләктбн шоат, кашкы бйт йогы сәмбнь пикшләок кәш тбнәлбб.

Трандас ырзымэт агыл, кэйэт — кок сирым анжэн шынзэт. Иогата корны!

Кок вэцын стэньяләок ныйнам тйкәлтүмй кого шыргы шалга. Ти шыргым Сибириштй тайга маныт. Кыртны корныдон толмаштат ма тайгам ужын толна



Таманьар тйжэм километрйш тайга шывшылтэш.

Иркутскигыц Жигалово йактэят со тайгадонок эр-
тышна, кызытат Лэна кок вэлнәт тй шыргымок
ужына. Тайга шыргыжы таманьар тйжэм километр
кымдыкэш вашток кушкын шалга. Тайга лодон рэ-
кәвлә, изи әнгырвлә йогат, вәрын купвлә улы.

Рәкә покшэцын имән пушәнгывлә кайыт. Сир ты-
рышкы лишәмәлнәят, ужына — имән пушәнгывлә лошты
блыштәшән пушәнгывләят улы: шапки, коги, пызылмы,

лүлпät кайэш. Имән пушангы лошты когонжок Ылыш-
ташан пушангы шукужок ылэш, лоэш-лоэш кож, кэдр
улы. Сибир сändäлйкышты сэк когонжок кэдр пушä-
нйым йаратат. Сибир халык кого кэдр шыргышкы
лäктэш, тотлы тотан кэдр пүкшым пога, кэдр пу-
шангыжы эчэ мэбэль Ышташ кэрäл, йажо матьэриа-
лым пуа.



Усть-Кут мәстьэчкыгыц Льэна рэкäшты прохотвлä
каштыт.

Кэчывäl. Усть-Кут лымән солашкы миэн шона.
Усть-Кут, тиды — рэкä тырыштыш пүлä кого сола
ылэш. Ти вäргыцын Льэна рэкä кэлгэм кэä, тишэцын
вара прохоттон каштыт. „Витьим“ лымән прохотэш
шыцнä. Тыды иргодэшок Йакутскишкы лäктэш.

Усть-Кут олыцä мыч гульайэн кашмына годым
политьичэски ссилкыш колтым эдэмым вäш линä.

Тиды бндэкшлу кандакш иаш тьотья ылэш. Кугижан правитьэльствы кыдынэрыш костан! Туан Кавказшыгыц, шачмы-кушмы вэржыгыц, шырал лыктынат, тэ хэнь ушты Сибирышкы поктэн кандэн.

Сибир шукэршэнок ссилкыш колтым вэрэш бштымы ылын. Уголовный эдэмвлэмат, кугижан власть



Таманьар мэтр кыжгыцан и аврала кыт.

ваштарэш кредалшывлэмат тышкок колтэнйт. Польтичэски ссилкышкы колтымывла Сибирышты пиш шуку ылыт. Каждый солашток, „Витым“ шагалмы вэр йбдэок со ссильныйвлэм, колтымвлэм экспэдыци ужын миш.

Йакутски йактэ экспэдыци корнышты Ольэкминск вэлэ вэрэшты. Ти хала цыц польтичэски ссильныйвлэм шышкын шбндымы.

Ушты, йугата кльиматым дә йасы ылымашым
нѣны логыц шукунжок ак тырхэпѣт шуку колэнѣт.

„Витьим“ прохот мѣнмѣм со пакула дә пакула
йытпѣл вѣл дон ирвѣл ло вѣкѣлѣ, Лъѣна рѣкѣ йогым
сѣмѣнь нѣнгѣ.

— Анжал доко, махань ош мѣньэрвлѣм сир тѣр
мычки шѣрѣн пиштѣнѣт? — Сѣвастъѣанов мѣньѣм
йады.

Бинокльым кычалъым.

— Тидѣ — и аравлѣ шѣнзѣн кѣѣт. Пасѣ сирѣштѣ
нѣны вѣт тѣрѣшкок лѣктѣн вазыныт, — манъым. —
Шошым полойын и аравлѣ сир тѣрѣш киѣн кодыт,
вара пиш шуку вѣрѣмѣ киѣт. Кѣжгѣцѣштѣм анжал
доко, тамазар мѣтр кѣжгѣцѣш ылыт. Тѣхѣнъ ара
йѣлѣок шыла ма.

Ийунь 1-ш кѣчѣ шо. Вады ли. Прохоткѣц Йакут-
ски хала кайѣш.

Сэмон Тарабикинѳн урасашты.

Бѳшкэ урасашкыжы Сэмон Тарабикин пишок сусу, пийлэн толыы. Сагажы ѳндэ пиш йажо пичл, мамонт момы гишлн подарымы Иннокэнтѳин пичлжы улы.

Ураса хлл — пѳэргывл, ѳдѳирлмшвл, ѳрвэзѳвл цилн тыл йѳр погынэн шѳнзѳнѳт. Тыл вѳлнѳ кого падышты пучы пай шолын кчл. Ураса сэдѳрлш кдр пушлнѳ укшвлм, лѳлпэр савѳм влкшѳнѳт, вѳлэцѳнжѳ пучы каваштывлм шлрэн пиштлнѳт. Сэмон пиш пышкыдын ташкал эрѳш, тыл тѳрѳшкѳ толын шѳнзѳ, киткѳц пичлжѳм акат колты, попаш тѳнлльѳ — кыцэ иргодым охотнѳчайаш ллктѳн кл, кыцэ звэрвлм, клквлм лѳлш тѳнллш, — сэдѳ гишлн попа.

Сэмон вѳлкѳ пѳэргывл шѳм йылэн анжэн шѳндлнѳт.

— Ма, тидѳ йарал ма? — трѳк Сэмон кллсл пуш — слк остатка глнлк мѳскл кычаш кашмэм годым, мам шѳм уж вл! — манылдалы.

Влржѳгѳцѳн клнѳл шагалы, влрл вѳлэц мѳскл каваштым шывшыл валтыш.

— Анжалда доко, мѳнѳгѳцлм влт ик вуй кыт кѳкшѳрлк ыллш. Ваштарлшѳжѳ мадон ллктѳм йл? Ти пичллм, — ѳшкэ тошты пичл влклл вуйжыдон Сэмон анжыкталы, пичлжѳ ураса лыкышты шалга

ылын, — торанэмок кодышым. Мөскә ваштарэш ти пичәлдон ләкок йә! Йашток колымла. Рәйән шьндэт, лүэм манат, пыдэштәрэт — пысьлоп... акат пыдэшт әль иктама вәсы лин колта... Ть нүжвэц мөскә тыньым выртышток тэмдэн пиштә — пәшә пьтыш. Ошйал — ышан пи. Ошйалэм мөскә пьжашым цаклыш, опташ тынәльы. Анжэм тэвә, — лым вужгә вэлә тәрвәнйләш тынәльы, лым логьцын кого мөскә вуй кайын колтыш. Мөскә урмыжал колтыш! Төрөк вьлкэм кок йала шагалы, Ошйал — ышан пи. Мөскә докы тидь шайыцын кыдал мишәт йалгыц пырылаш тынәльы... Опта, опта... Мөскә пужым кайыктән шьндэн, анзыл йалжым лүктәл шьндэн... Уй-уй, лүдыш... Пиш когон, өрт кэмэшкок лүдын колтышым сынзәштәмәт пьцкәтән чучын колтыш. Мөскә лапажыдон ыдырал сәвәл колтыш... Кидьштәм тэвә ти кьзы ылы.

Кужы пьсы кьзыжьдон Сэмон лывшал анжыкталы.

— Мөскә мыньым пьтырәл пиштынэжы ылат, мынь сәрнәл поспәйышым.

Шьнзым вәрыштыжок Сэмон ыр-вор сәрнәл кәшәт, мөскә лывэц сәрнәл ләкмьжым анжыкталы. Сьнзәвләжы вэлә цылгә кайыт.

— Мөскә ыш чуч. Анзыл йалвләжьдон ұлыкы нуц валән шагалы. Мыньжы, тэвә тишты сагажок ылам, төрөк шұмышкьжы ти кьзым шырал колтышым.

Мөскәм шыралмылаок кьзыжьдон Сэмон шырал анжыктыш, кужын шүләлтәльят, колышталы. Вуйта, кьзыт ижы кого звәр лапакыц ытлалт ләкты дә тьдым пуштын шуш машанэт.

Ураса көргѣштѣ цилән йывышт шѣнзят. Пу пы-
дѣштмѣ йук подыгэ шакта дѣ Сэмон когон кужын
шүлән шѣнзят.

Тэвэ Сэмон йѣрэлтән колтыш.

Ламутвлѣят йонгатаң шүлэлтэвѣ.

— Анжыдок, — Сэмон манэш, — тэвэ кѣзѣ ыраж-
шы. Каваштыжы тѣрѣсок, тэвэ ти изи ыраж вэлэ улы.

Тошты вѣрѣшкок каваштым Сэмон сѣкэлтѣш, тыл
тѣрѣш какльанән шѣнзѣ. Цилән ик йукат укэ. Пучы
пайым качкаш тѣнгѣльэвѣ.

— Эх, Павылна, Павылна, махань йажо охотнык
ылы вэт, — Омукчан трѣк попаш тѣнгѣльѣ. — Мѣскѣ
кычаш ик йѣвштонок вэт кѣя ылы. Токыжы толэш —
мѣскѣ пайым, каваштым намал канда. Вѣтѣжым пук-
шыш, тѣтѣвлѣжым пукшыш. Нуждам ѣш уж. Тэвэ,
икѣнѣк мѣскѣ кычаш кэш. Кэшят, мѣнгэш ѣш тол
йамы... Вѣтѣжѣ, Марѣя, кок кѣчѣ вычыш. Вычэн ѣш
шокты. Павыл мѣнгэш ѣш тол. Марѣя ойхыраш, ой-
хыраш тѣнгѣльѣ. Марыжым кѣчѣл кэш. Моат ма...
Выргэм лаштыквлѣжым вэлэ мон толы. Павыл йамы,
охотныкшы йажо ылы.

Омукчан попаш цѣрнѣш. Китшѣм вѣктѣлтѣш,
пучы пай лаштыкым нѣлѣят качкын колтыш, вара
вуйжым вуйстык онгышкок сѣкэлтѣшат ольэн кэлэсѣш:

— Павыл колымыкы, Марѣялан пиш йасы ли.
Бѣдѣрѣмѣш вуйа ѣшкѣтшок киэн коды. Эчэ ѣрвэзѣ-
влѣжѣ улы. Шѣргѣшвлѣм шѣндыкѣлѣш. Шѣргѣштон
шукы кычѣт вара? Тыгыды звѣрѣм, тыгыды кѣкѣм
вэлэ кычаш лиэш. Вуй пукшэн лѣктѣш йасы. Марѣя
ѣшкѣжят, ѣрвэзѣвлѣжят шужэн ѣлэвѣ. Тѣлгач Марѣя
молывлѣ сагаок урасашты ѣлэн лѣктѣ, вара пучы-



Ламутвлә — дьикбй пучы кычымашты.

Ламутвлә тоны урдымы пучывлә шайылан шылбн-шылбн, пичәлдон лүэн шокташ лимы вәрбшкб дьикбй пучывлә лишкб миәт.

вләм кәнбж гачәш кырык лошкы поктән кәвәт¹⁾, Марйаат кәш. Тәл шошаш годем циләнок урасашкышты сәрнән тольэвб. Ик Марйа вәлэ бш тол. Ма лин, кышак кодын, иктәт ак шбнзәп. Йамын бдырәмәш, брвзбвләжәт йамынит...

Омукчан тырлыш. Йурты көргбштыш тыл йылән пбтә вәлэ.

Бдырәмәшвлә вуйыштым ұлыкок сәкәлтән шбн-дәвб.

¹⁾ Кәнбжым ламутвлә пучывләштым кырык лошкы, күшблрәк вәрвләшкб кбтәш поктән кәәт, тбштб шбнә мола тбнәок ак өрбктәрб.

„Кэлтүмәш“ күсүм пөрүктә.

Август тыйлы пыйта вәлә. Кәнгөж гач кытән кандыштмы вәргыц ламутвлә кытөвләштыдон мөнгәшок толыт.

Вады ылыы. Тарабикин Сәмонын урасашты тыл тыйрышты ламутвлә погынән шынзыйныт, кәнгөжшы охоткашты гишән попән шынзәт. Иктынгыцәт шукужок Сәмон шайыштәш. У пичәлжы гишән со попа — пиш йажон шиеш, пиш төр чучәш манын попа. Среднәколимскигыц кыцә сәрнән толын — санзалым, чыйым, сакурым, тавакым каваштыла вашталтән толмыжы гишән шайыштәш.

Шүм йылән молы ламутвләжы Сәмон вөлкы анжән шындәнйт.

Тәл охоткаш кашмы жәп шозеш вәлә. Тәвә кынам ындә Сәмонәт шөргы каваштан звөрвләм лүл йәмдылә дә йажон ыләш тынгәләш.

Сәмонын сусужы шукәш ыш ли. Ирокәш кок пучыжы виәнәлт вазөвы. Сәмон тыйшәкән тыргыжланән колтыш, пучы кытөжым цилә анжал сәрныш — кыды пучывләжын сынзәшты пыцкәтәтәм кәнйт. Вадәшәш эчә ныл пучы колән кәш.

Урасашкы ойхы толын шагалыы. Бидырамәшвлә саслат, мәгырәт. Омукчан вуй сәкән ойхырышы каштәш. Тыдынәт кок пучыжы колән кән.

— Тоқына худа толын — маныт, ыдырамашвлә саслат. — Кәлтүмәш күсүм пөрыктә. Шаманым үжүн кандыда. Түдү поктән колта, — маныт.

Пучывлә со колат дә колат. Кым кәчүшток вүслү пучан кытөгүц коклы пучы вәлә киән коды.

Урасашты цилән үрләт. Тама пишок кого лүдүш толәш. Ламут халык пучы урдым пардон вәлә йлә, — нүнү пайым, шүшәрым пуат. Пучы каваштывләдон ламутвлә йшләнүштү выргәмүм ыргат, йуртывләм ләвәдүт, шуржыгүц, лувләжыгүц махань шон, тоны кычылтмы хәдүрвләм йштәт. Пучы шәлүм ураса көргүм сотәмдәрәш йылатат. Пучым кыцкән кыдалыштыт, ләлүцүм шывштат.

Йндә ламутвлән цилә улышты йамәш.

— Йамына, — Омукчан манәш. — Әтүәнәвлә шукәршәнок эчә маныныт, кү кого звәрым моәш гынә, түдүн цилә пучыжок колән пүтә, вара йшкәжәт сәмнә хәлә колән пүтә, — маныныт.

Вады качкыш качмы лошты ламутвлә совәтәйәш түнгәльәвү. Тәнгә рәшәвү — рок лошты кишү кого звәр көргүштү йүмән шүнзүшү „кәлтүмәшүм“ Сәмон тәрвәтән, кынүлтән кодән, — манәвү.

— Шаманым үждә! — пиш когон ыдырамашвлә саслат. — Пучывләнәмәт циләштүмок кәлтүмәш пуштәш, пивләнәмәт пуштәш, йшкүмнәмәт пуштын пүтәрә, — маныт.

Ламутвлә вара рәшәвү, — иргодым ирокок Омукчан лишкүрәк ылшы урасашкы кыдал кәә, вадәшәш мынгәш сәрнән толәш, сагажы шаманым шывштән канда.

Шаман толэш.

— Шыргышты, кырыкышты, аңгырышты, йарышты күү билә?

— Кэлтүмәшвлә.

Ламутвләлән шонгы тыотъавләштү тәнгә попәнйт. Кыды „кэлтүмәшбжы“ пурывлә, кыдыжы — худавлә. „Худа кэлтүмәшвләжы“ эксбкым бштән кәрдыт — пучывләм пуштыт, пивлә вылкы цәрвләм колтат, эдәмвләм пуштыт, худа игечым кандат.

„Кэлтүмәшвлә“ шыдәшкәт гын, мам бштүмлә?

— Шаманым үжәш кәләш. „Кэлтүмәшвләм“ шаман пәлә. Шаманын силажы улы, тйдү кэлтүмәшвләм бшкә вәкыжы сәрән кәрдәш.

Тәнгә ламутвлә бнәнәнйт.

Шаман бльмы урасашкы Омукчан кыдалы. Миән шо, йуртыш пырыш. Тыл тйрышты пүэргывлә, бдыр-әмәшвлә шынзәт.

— Пуры вады лижы! — Омукчан маны.

Пүэргывлә Омукчаным тыл тйрышкы үжәви дә пайым пукшат. Омукчан шужәнәт, пучы пай лаштыкым качкын колтыш, ик цәшкә чәйым йү.

— Малын толыц вара? — манын ик ламут йады.

— Пучывлә колат. Кышты шаман?

Ламутвлә вуйыштым кымык бштәви.

— Шаман колэн. — Шыгэржы шыргышты.

— Мыйн шаман докы кэйэм, — Омукчан маньы.

Омукчаным ик ламут ажэт кэйш ли. Ныйн ик пэл цаш жэп ашкэдэвэй. Шыргыштыш йонгы покшалны рокэш шагалтымы кужы равы кайын колтыш. Равы вуйэш мөскә вуйлу (вуйгарка) шырал сакымь. Вуйгаркам мардэж тыш-тиш сарыкәлмэш.

„Мөскә — шыргы хоза. Тыйн силажыдон шаман цилә звэрвләм, кәквләм, цилә шыргыштышы сыйнзәэш кайтымы йлбшывләм йшкә кит лывакыжы сарә“.

Тэгә ламутвлә йн्यानэйт.

Пытариш равыгыц мыйндырнәт агыл вэс равы шалга. Ты равэш пучы кавашты сакымь. Ты пучы кыцкән шаман кыдалыштэш ылын. Шаманым тайым гоным ламутвлә пучым шышкылыныт, каваштыжым ныйктын нәлынытәт равэш сакэныт. Шаман тайым гоным цилә лишыл урасавләштыш ламутвлә погынэныт ылын.

Каждый шаманынок палшышыжы улы, тыйым шаман анзыцок тымдән йәмдылә. Палшышыжым шаман йозылаш тымда. Шаман колымыкы, палшышыжы тыйн вәрэш шагалэш.

У шаманжы ымбалныракшы лишыл йуртышты йлә ылын. Омукчан кычәлмь шаманын палшышыжы тиды ылын. Омукчан йндә тыйн докы кэйш тәрваныш.

Шаманым Омукчан кычәл момыкыжы, Тарабикин Сэмонын йуртышкы кэйш сарвалән шоктыш. Шаман йшкыжын палшышыжым нәлы, вара кымытынат пучывләм кышкыж шынзэвәт корныш ләктэвэй.

Йой шаманәт Омукчаным корны мыч со йадыштэш — пэл и лошты ма лин, урасашты ма ылын — со йадыштэш.

Шаманын цөкләмәшбжб.

Омукчан толмым Сэмонын урасашты пишок тырхыдымла вычат. Урасагыц ләктын-ләктын со ваштарэш анжат. Кок кәчб эртән кәш, Омукчан со ак кай. Урасашты пиш когон тыргыжланат. Кымшы кәчәш, кәчбвәл кытлан, горизонт тбрыштб кым пучы кайын колтыш — кым әдәм мыктән толыт.

— Шаман толәш! Шаман толәш! — маныт урасашты саслат.

Кым мыктәшкб лишбләмбт. Ош лым гань ош пучы вблән шбнзбн шаман толәш.

Ламутвлә бнбәнәт — ыдылмыжы гоным шаманлан „духвлә“ докы кән толмыла машанат. Шбшәр цбрән пучы вблән шбнзбн вәлә тбдб тбшкб пырән кәрдәш машанат.

Ббләц анжалынат, выргәмжбдонат шаман молы ламутвләгыц ак айырлалт. Ик поратка кәпән, чаката әдәм, шим үпән, мытык нәрән, шалгыш тбрвән, сбнзәжбдон цолгә анжа. Пәргамәнт кавашты постолрак кбрәнәлгы цбрән каваштыжы дорц, кымда лицә дон кымда шбргблужы дорц монгол пльәмәгыцок, ламут логбцок ылмыжы кайәш.

Вадәш бндә цөкләш йәмдбмәлтбт. Ик пучым шбшкбл пиштәвб. Пучын коргис дон пулышвләжбм

шаман цöклäш нälьбi, сэк йажорак лаштыквлäжым ламутвлä тайэн пиштэвбi, вара шаманлан кычыктэн пуат: цöклбiм тärэш дä корнэш качкашыжы пуат.

Урасагыц цилä хäдбiрбiм тугбi намал лыктэвбi, ураса стәннä тэрвэн йбiрок эдэм фигурвлäm, звэр фигурвлäm шаман сäkэн пижыктыш. Пүвлäгыц, слон лугыц, кушкыш важвлäгыц бштыбi, алалэн чийлтэн шбiндбiмбi нбiнбi ылыт. Тидбi — шаманын „самылка духвлäжбi“, ыдылмы гонымжы вуйта нбiнбi шаманлан палшат. Ти поханьавлäm, шамангыц пасна ик эдэмät тбiкälшäшлык агыл. Цöклäш тбiнгälмбi анзыцок шаман бшкэ поханьавлäжбiм пучы вбiрдон таманьар пачаш шäвбiктälьбi, кэдр киш шбiкштон шбiкштälälьбi, кишбiшкбiжбi тырыж шбiндбiмбi тамахань шуды пыдыргывлäm йарэн шбiндбiшät, ураса циц лэлбi пыш нälьбiн шбiндбiш.

Цöклäшбiжбi шаман цилä йämдбiлэн шбiндбiшät, урасагыц тугбi лäктбi.

Изиш лимбiкбi, урасашкы пүэргбiвлä вэлэ пырэвбi. Стәннä сага йбiрок шärэн пиштбiмбi пучы каваштывлä вбiлән шбiнзэвбi. Ураса äнгэш амаса вärэш мöскä кавашты сäkбiмбi. Ураса покшалны тылшол вбiлэц соты тыл йолдыгэ мадыкалылэш, шбiнзбiш ламутвлä ти изи сотэш пыйырт вэлэ пälдбiрнät.

Тэвэ шаман пиш ольэн йывыжгэ пырыш. Пырымыжы гоным цилән йывышт тырлэн шбiнзэвбi. Вбiләнжбi шаман кавашты выргэмбiм чиэн шбiндэн, выргэм вбiлэцшбi йалгавалдон тöр шбiштбi йалававлä кэчälт шбiнзбiнбiт. Выргэм онгэш тыгыды звэр каваштывлä ыргэн шбiндбiмбi, каваштывлä вэләнжбi косир шүшэрвлä, зосты дä той капцаквлä, изи прäчукавлä ыргэн сäkэн шбiн-

дѣмѣ. Шаман тѣрвѣнѣлмѣ йѣдѣ цунгыргѣ, рождыгѣ
вѣлѣ шакта. Колдунын (йозын) онгыштыжы, тупыш-
тыжы пай качшы звѣрвлѣн дѣ кѣквлѣн кѣчвлѣ, звѣр
пѣвлѣ шошток кѣчѣт.
Польѣр сѣндѣлѣкѣш-
тѣш пирѣ кавашты-
гѣц ыргымы пашликѣ-
ѣм чѣен шѣндѣн.
Пѣлѣш вѣрѣш каваш-
ты лаштыквлѣ кѣчѣт,
шаман куштым годом
нѣнѣ кѣшкѣ—ѣлѣкѣ
лопкѣ шит. Тѣрѣк
анжалмашты шаманын
вуйжы пирѣ вуй ста-
тѣанрак кѣйѣш.

Шалахай кидѣш
шаман тѣмѣрѣм кы-
чѣн. Ик вѣцѣн тѣмѣр-
ѣш вѣцкѣж пѣрѣзѣ
кавашты чѣмѣн шѣн-
дѣмѣ, вѣс вѣлнѣжѣ
йакшар чѣѣдон эдѣм
фигурвлѣм рисуйѣн
шѣндѣмѣ. Тѣмѣрѣш
пиш шуку прѣчука-
влѣм, зосты, той капцаквлѣм пѣжѣктѣл шѣндѣмѣ.
Вургымла кидѣш шаман мѣжѣн каваштыдон пѣтѣ-
рѣлмѣ пандым кычѣн.

Тѣвѣ пандыдон тѣмѣрѣжѣм тун сѣвѣлѣѣ, вара
ѣшкѣ йѣрѣжѣ пѣртѣл сѣрнѣн ураса йѣр ольѣн сѣрнѣш



Шаман.

тѣнгальбѣ. Йывышт тыр шалгымашты тамахань пѣцкятѣ йукан, ик ладын мыры шакташ тѣнгальбѣ.

Шаманын вѣргем тэрвэншѣ прѣчукавлѣ ольѣн рожгѣ шит, пѣвлѣ, кѣчвлѣ ковыжгѣ шактат. Ульѣкок пѣгѣнѣн шѣнзѣн, тыл турѣок мѣнгѣш-аньѣш таманьар гѣнѣк эртѣн кѣш. Палшышыжлан кѣнам-тинѣм вуйжыдок анжыкталѣш, тѣдѣжѣ тылшолышкы эчѣ пырошокым шѣвѣлтѣлѣш. Тѣшѣкок тыл салым вушт кузѣн кѣѣ, ураса циц вара пѣцкятѣ лѣлѣ пыш нѣлѣн колта.

Шаман вѣлкѣ анжымашѣш ламутвлѣн ѣшѣшкѣи пиш шукѣршы тошты ѣнѣнѣмѣшвлѣ вазыт. Кѣчѣ шокшым колта, сотым пуа, мѣлѣндѣм ѣлѣштѣрѣ. Кѣчѣм ламутвлѣ пиш когон шотѣш пиштѣт. Ёштѣи кужы тѣлгач, костан природы шалгымашты тылжы вѣт нѣнѣм ѣрѣктѣ, сотым пуа. Тылымат ламутвлѣ шотѣш пиштѣт.

Ѣндѣ тѣвѣ тыл анзылан шаман кымал, кымал шѣндѣш, тамам попа, шѣрѣн, чѣнѣрѣк саслалтыл попаш тѣнгѣл колта, вара эчѣ шоѣн, ольѣн шывшылалын, кужын попѣн мѣѣ. Тапырын-тапырын ѣрлѣш тѣнгѣл колта, вара ѣшкѣжѣт арышы постол ураса кымдыкѣш тѣргѣштѣл сѣрнѣлѣш тѣнгѣлѣш.

Цилѣгѣ иквѣрѣш нѣлѣн — тылжы цодыгѣ пыдѣштѣш, тыл салым пижѣн кузѣн кѣѣ, тунгѣ шимы тѣмѣр йукшы дѣ молы йуквлѣжѣт — тѣвѣ тидѣм ламутвлѣ ик йук лыктѣок, вѣргѣц тѣрвѣнѣдѣок анжѣн шѣндѣнѣт, сѣнзѣ кѣрѣн колыштыт.

Тѣвѣ шаманын мыры вѣрѣш тѣгѣ ѣндѣ ѣрла, охла, мѣгѣрѣ. Тѣ эдѣм мѣгѣрѣ, тѣ штурмаѣш ѣѣрѣлтшѣи пушѣнгѣвлѣ шойгѣ мырѣн вилѣт; тагышты кырык карѣм лоштыш мардѣж йук мѣгѣрѣ, кымда тундра кымдыкѣш кого штурма шишка машанѣт.

Шаман бндэ вэрбштбжб ак сэрнблт. Йой звэрлэ бндэ йывыргэ кэа, миэн шоэш — цакнэн кэа, йбмэн шбнзэш. Китшбдон тбмббржбм со тунэ шиэш. Изи йбнбвллэжб, прэчукавлэжб тьонгыргэ, рождыгэ мырат.

Тырын, вэргбц тэrvанбдэок ураса стэньа йбр ламутвлэ шбнзэт. Йолдыгэ матшы тыл соты нбнбн цбрэштбм кайыктал колта — когон шанэн шбнзбшблэ кайыт. Нбнбн анзылны тайга бббмаш картбнвлэ вуйта эртэт.

Тэвэ, вуйта вараш шылдырвлэжбдон шишкалтэн лывшал колтыш, тэвэ йукшб кэк тьангыра йукин сбгббрэл колтыш. Шуки вэрэмэ тэнэ шаман воздухыштыш „духвлэдон“ йук пуэн саслалтыл шалгыш. Бндэ тбдб мбнгэшок сэрнэн толэш. Вуйта пишок лишнб шылдыр йуквлэ шактэн колтэвб. Мочкбц кэшб шаман сэдбрэ вблэн валэн шбнзб, шбргбвлэжб мыч йогышы пбжвбдбм бштблэш. Палшышыжы тбнэмоок тбмббрбм кычалы, тунэ шиэш — цоклбм годым тбмббр йук ик выртэшэт цэрнбшашлык агыл вэт, тэнэ ламутвлэ бнбнэнбт.

Тэвэ шаман эчэ кбнббл шагалы. Йуквлэ эчэ угбц тарванэлт кэвб, шаман эчэт кушташ шагалы. Бндэ ош лым гань ош пучы вблэн шбнзбн мбндббр тайгашкы шаман кэа. Эдэмвлэлэн эксбкбм, ойхым бштбшбвлэм кбчэл кэа. Ик йукан мыры ураса кбргбштб шакта. Ойхан сылык мыры, вуйта пиш костан тайга бшкэжок мыра машанэт. Тэвэ пучы кыдалэш, йал кбч йуквлэжб топкэ шактат, тэвэ шуржыдон пушанб тэrvэн ыдырал шбндбш, тэвэ анббр вбт тьоргэ йогалтэн эртэ, пушанб бббштбшвлэ выргэ тэrvанбблт. Курмыж саслалтыш. Тымана саслалтэн

эртѣш, ышкэ пѣжашыжы турэ кѣдѣр саслалталы. Лүдѣшын мѣскэ урмыжалы, пирѣ цуца кужын, сүсѣрѣн урмыжал колтэвѣ, шардат ышкэ шүжым вѣктэлтэн, йанграта йукын сѣгѣрэл колтыш.

Тэвэ ындэ тѣдѣн мырыжы ўрлѣмашкѣ сэрнэлт кэш. Йүдѣшы постол, арышы ганьок, шаман турткэ сэрнэн кушташ тѣнгэл колтыш, „духвлэм“ ышкэ докыжы пиш когон саслэн сѣгѣрә, кыцэ кэртмѣн тѣмѣржым шиэш. Ородыш кэшѣ гань, ураса мычкы шаман сэрнѣлтэш, ўлѣкок виэлт вазэш, эчэ кѣнѣйл кэә, эдэмвләлән эксѣк кандышы паштэк кыргышта-лэш. Тидѣлән цилә звэрвлә палшат; нѣнѣн йуквләштѣ иктѣ вэсѣштѣм лэвэдѣт, „кэлтѣмашэт“ сѣнгэн ыш тырхы, тагыш кыргыж шѣльѣ.

Лывшалт ламайылын шаман улѣк валэн вазы. Ышмажыгыц шонг ләктэш. Шәләнэн кэшѣ, нѣма ынгылыдымы сѣнзәжѣдон ураса йѣр анжал шѣндѣш.

Шаман мыры йукэш, пѣц шѣкшэш ламутвлә пэлэ нэрѣшѣвләлә шѣнзәт. Изиш лимѣкѣ, вуйжым шаман лүктәльәт, арлыш йуктон:

— ... Кого дух кэлэсѣш... „Колышта... Рок лошкы йѣмән шѣцшѣ кого звэр докы циләлән иргодым ирокок кэн толаш... таварвләм, мѣскэ вуйлум, пучы пѣрзѣым сага нәләш, — маньы“.

Йакутскиштѣ.

Йакутски хала — кышкы ындэ экспэдьици миэн шо — кѣзѣйтшѣ вэрэмэн Йакут рэспубликѣн столѣицѣжѣ ылэш, — тѣнѣм Йакутски областѣын цѣнтр халажы ылын.

„Тѣнгѣѣ мѣнь извошыкым нѣльѣм, Йакутски халам анжаш лѣктѣм, — Пѣицмѣйэр сирѣн. — Пишок мѣндѣр, вѣл Сибириштѣш халам анжал лѣкмѣм шо.

Хала ольицѣвлѣ вѣкшмѣ агылѣп.

— Шѣжѣм, шошым ольицѣвлѣштѣжѣ маханѣрак ылэш вара? — извошыкѣц ѣадым.

— Лѣктѣш литѣм лѣвѣврѣ шѣнзѣ. Лѣвѣврѣэш ѣамына, — извошык манѣы.

Ти вѣртынок ик ѣдѣрѣмѣш, пѣрт амасам пачыл-далѣат, пу вѣдѣрѣгѣц мышкылтышым пыжлуп ольицѣ покшақы кѣшкѣл колтыш. Имнѣинѣ лѣдѣн колтыш, ѣрдѣжѣш карагал кѣш вѣк. Тагышѣц ѣнѣят иктѣ кут пи нѣрѣ кыдал тольѣвѣѣ, качкышым кѣчѣлѣйт. Тѣнѣ-мок вуй мыртнына шим ѣмѣлвлѣ сѣрнѣлтѣш тѣнгѣ-льѣвѣѣ. Иктѣ коклы курмыж мышкылтыш лишкѣ вѣлѣн шѣнзѣвѣѣ, качкышым роалтылыт.

Хала кѣргѣ санѣитарвлѣм анжалалнаат, пакыла тѣрвѣнѣшнѣ. Халаштыш томавлѣ прѣнѣѣнвлѣ, ик ѣатаж-анвлѣ, кудвичѣвлѣ кымдаввлѣ, ханга пичѣвлѣдон пичѣн шѣндѣмвлѣ.

Хала — пыйырка вэлэ; цилэ халыкшы иктэ 6 ты-
жэм эдэм нэрбик вэлэ, кымда вэрбим йа́шнэн шынзбн.
Хала покшалнок таманьар кырпыц томавлэ улы, тыштб
магазинвлэ ылыт. Тиштэкэнок, цэрэ кымдэмбштб кит-
мастар йакутвлэ ровотайэн шынзят.



Йакутвлэ. Йакутвлән имньивлэ.

Халашты сэк лымлб ылышбжб — казак крэпбсть.
Тидым 1621—1623 ивлэ лошты стройэнбт. Ылышташән
пушәнбн кбжб прәнбавладон стройымы.

— Ти крэпбстьлән 300 ият утла шоэш, у ганьок
эчэ шалга, — извошык маньы.

Пиш шукэрдок Лбэна рэкэ мыч казаквлэ валэнбт.
Йакутб сәндалбкбм кугижән колоньим бштэнбт,
Йакутвләм бшкэ кит лбвэлнб урдаш манын, нбнб

крэпысь влэм стройэнйт. Йакутышты совет власть
1919-шы ин лин. 1922-шы ин, граждански война го-
дым ВЦИК-ын постановльэньыжы Йакутым Автоном-
ный Советски Социальстычэски Рэспубликы ылэш
манын увэртэрэн.



Тукалан аңыр, Алдан рэкәшкы вургымла вэц йога. Тиды,
Алдан рэкә Лэна рэкадон вәш лимы лишнок ылэш.

Хала анжэн кашмы вэрэмән мә пақыла кәш пы-
ток йәмдылалт мишнә.

Анзылнына бндэ пиш кужы ләлй корны лиэш. Со-
всэмок эдэм бльдым вәрвләдон мälәннә 3325 километр
кыт корным имнын эртәш вәрәштәш, ти вәрышты
вэт щуды километр лөэш эдэм бльым вәрым ик вә-
рәят ужаш акли лиэш. Мälәннә кок кырык ырды

гач ванжэн эртэш вэрэштэш. Йакут солавлэштэй дэ этап станцивлэштэй колым аһыат нэлэйн кэрдынэ лиэш, сыкырым гынь — нгыгыштат мон ана кэрт лиэш. Йакутски халагыц йытпэл вэкилэ киндэйм вовсэок ак удэл вэт. Йакутски халаштыш пэкарвлэ (киндэй күэшт-шывлэ) мýндэйр корнэшнэ бндэ луаткок кэчэй нэрэй киндэйм күэштэйт, шим сыкыр сухарим коштат.

Тагачы хала йёр сэрнэн анжэн тольымат, крайыштыш начальнык Гэрцлан попаш тэйнэлы:

— Мýнь тэлэндэ кэһашым пуэм — бшкэ имньивлэм идэ нэл. Этап станцивлэ йбдэ тэлэндэ коклы имньи йамдэй лиэш: кут имньи эдэм нэһгэш, луатнэйл имньи багаж шывштэн кэш. Этап станцивлашкэй увэр пуаш казакым вэлэ анзыцрак колтыда. Вара имньивлэм йамдэйлэн шбндэт, — маньы.

Ти кэһаш мэлэннэ йаралла чучы.

Йакутскишкэй толынна гынь, бндэ кок арнэ шоэш. Мýндэйр, кужы, йасы корныш лэктэш йамдэйлэлт шона вэлэ.

Ирок ли. Мэнмэн караван, цэпошкала пачэлэ-пачэлэ йамдэйлэлт шагальат, корныш тэрвэныш. Тагачы ойхы увэрим колын колтышна. Анзылныш этап станцишкэй казакым колтэннэ ылы, тбдэй, Тукулан аһёр йактэ шонат, бндэкш сутка вычэн шынзэн. Лишэйл кырыквлэштэй лым шылаш тэйнэлы, аһёр вйт когон тэмбйн кэнэт, аһёр гач ванжаш казак шэклэнэн. Казак сага кэшэй йамшык аһёргач имньин ванжаш тэйнэлынат, кашкы вбдэт тбдэйм ұлыкыла йоктарэн нэһэн, совсэмок имньигэ валтэн колтэн. Вэрхойанск, Колимск халавлэшкэй колтым поштыжат викок йамын“.

Орлык Ыштышылә.

Тагачы шыргышкы пырэн вэлә шона, пыц тыйтырә-
ләок вылкына кужынер (шынгәвлә) дон ывырәвлә ва-
зальэвы, пыц шыкшләок караваннам мүдэн шындэвы.

— Гэрц! Мам ыштымлә? Ти орлыкым мыйнь па-
кыла тырхэн ам шокты!

— Равэдыктон¹⁾ мыйнь изиш ытлалтам, — Гэрц
маньы, соикток худан палша доко.

Выләннә москит сәткәвләм чиэн шындәннә. Вуй
вылэц пулыш йактэок шот, кидэшнә кавашты пэр-
чәткәвләм чиэн шындәннә. Тэгә гыньят, шынгә, ывырә
шыргышкы, пылшышкы, шулағашкы, кидышкы шын-
зэш, пэлтым кыртныләок йылата.

Йакутскишты ылымына годым вәр анжаш каш-
тына ылы, тынәмәт шынгәвләэш өрыннә. Тагачыжы
гынь, ньыгыцэ тырхаш акли.

Имнывләнәм тытыштэок лывшәнә ылнэжы, тэгә
гыньят, иктә кок цашышток имныи кавашты вылән
шошток выр ләктын шынзы.

Имныи вылэц мә 12 цаш йыт йактэ шына валы.
Сотыгэчы готшы ганьок соты шалга. Тишты йытпэл
вэлны кэчыжы ик сутка кытышты кок цаш нәрэш

¹⁾ *Равэдык* — мэтәлкәлә имнывачым пандэш пидын шын-
дәт, шынгәвләм поктылыт.

вэлэ йамылдалэш. Кэчѳ шѳцмѳкѳт, изиш вэлэ пѳцкѳтѳэмѳлэш, цилѳ прѳдмѳтѳм ѳжонок ужаш лиэш.

Мѳ канѳлтѳш рѳшѳшнѳ. Йѳргѳцнѳ кырыквлѳ дѳ шѳргѳ. Кырык ловлѳгыц мызырланѳн тѳтѳрѳ куза, шѳргѳм лѳвѳдэш. Ирвѳлкѳ сотѳмѳлтѳш тѳнгѳльѳ. Шу-кѳш агыл эчѳ кѳчѳ лѳктѳн кѳѳ.

Мыктѳн мѳ кымлы вѳц километрѳм толын колтышна, привикнѳѳдѳэт когон ѳагылѳн шѳнзѳннѳ.

— Эх, ик омым нѳжѳлдѳл колтѳм! — Гѳрц мѳны. — Тѳнгвлѳ, ѳѳлѳрѳк имнѳивлѳ вѳлѳц ѳѳстѳрѳн шуда, пѳлаткывлѳм кѳрѳдѳ. Тишѳк ѳнгѳр тѳрѳш шѳгалына. Йѳргѳцнѳ ѳжѳ шуды кушкѳш. Имнѳивлѳнѳ канѳлтѳлѳйт, мѳшкѳрѳштѳм тѳмѳт.

Пѳлаткы кѳргѳм шѳкштѳлѳлнѳѳт, походный крѳватывлѳэшнѳ канѳш мѳнын виѳлт вѳцна.

Изиш вѳлѳ ли, пѳлаткы цѳц шѳнгѳжѳ, ѳвѳѳрѳжѳ шѳшкѳѳлт шѳнзѳвѳ, амалаш шанашѳт укѳ. Вѳргѳц кѳнѳѳльѳм, тѳгѳ лѳктѳм.

Молывлѳ ѳрѳштѳк тыл тѳрѳш, ѳѳр шѳнзѳнѳйт, канѳт. Тылышкы мѳкшѳм, рѳхѳнѳм, ыжар шудым опѳтѳт. Тѳнгѳ ѳштѳмѳкѳ, пиш когон пѳц шѳкш лѳктѳш, шѳрлѳ. Тыл тѳрѳш мѳнѳѳт шѳнзѳм. Мѳрдѳж мѳнѳ вѳлкѳм ѳѳѳлѳльѳ, шѳкшѳм покѳтѳ, шѳкш ѳрѳлѳжѳ шѳнгѳжѳт, ѳвѳѳрѳжѳ ѳнѳѳт тагыш вѳсѳлтѳйт.

Сѳнзѳвѳйт лѳкмѳшкѳ сѳнзѳм шѳкш качкѳш. Ъѳвѳрѳ качмы дорц, шѳкшѳм тырхаш куштылгырак.

Сѳтѳмѳлтѳш вѳлѳ. Лагыр ѳѳр шѳлгышы тѳшкѳрѳт кѳчѳ сотѳш пиш ыжаргын кѳѳын колтыш. Кожвлѳ, ѳлѳштѳшѳн пушѳнгѳвлѳ вуйѳт нѳрѳѳѳлт шѳгалѳвѳѳ. Пѳцкѳтѳрѳк ыжаралгы кожвлѳ дорц ѳѳырлалтынок пѳлдѳрнѳлт шѳлгат. Алык шудышты лывш пѳтъкал-

тышвлә цылгә йылат, пәләдыш цәцәвлә кәчй сoty
ваштарәш сусун анжал шьндәнйт. Мьндьрнйрәк
шьргй шаптыр кушкын шалга, сьнзәшкок йнәжй
кай. Тьшкәр лошты сибирьштйш шьжвйк мырал-
тыләш. Вуй мыртнынаок пушәнгыгыц пушәнгышкй
куку чонәштйл эртйш, тьангра йукын шьргй кым-
дыкәш кукулаш тьнгәльй. Тәвә палаткы пач шәргәлт
кәш, палаткыгыц Гәрц ләктйн шагалы.

— Ма лиц вара, Гәрц? Пәләшәт акли. Шьргй-
вйлйшәт тәнгәчшй дорц кок пай кымдаэм кәнйш.

Гәрц дон Сэвастьйановым шьнгәвлә тәнгә пышкын
шьндәнйт, шьргй дон кидьштй пиш когон аваргән
пуал шьнзйн.

Кәчй йндә күшкок кузән кәш. Лагырнаат тәрвә-
нйләш тьнгәльй. Пйтәри мыраш тьнгәлшй кәквлә
сага молы кәквләат мырыштым тәрвәтәвй, шьргй
кымдыкәш кәк мыры сусун тәрвәнән кәш.

Шим сыкыр сухари вьлән үм шьрәләлнә, чай
йарәла качкын-йүн колтышна. Мәнмән повырна (кач-
кыш йәмдылышынә) пучы пайгыц пиш тотлы шашли-
кйм жарал йәмдылән пуш. Качкаш манын, вуйәш
чимй сәткәм лүктәл вәлә шоктышна, тьнәмок шьр-
гәш, оңылашәш, шүәш шькшләок шьнгәвлә вьдыләлт
шьнзәвй“.

Этап станцишты.

„Корныш эчэ тәрвәнбшна. Корнына кырык ловлә гач, купвлә гач кәә. Когон йурмашэш купвләжб лач валән кәәш лимб ганьок лин шбнзбнбт. Имнбвлә шбрәракбнок мбшкбр дәнбнб вбдбшкб валән-валән кәәт. Мыктән кәәш акли. Имнб вбләц валышна, лапшәмгбц кычән видәнә.

Ти кәчбн ма кбрблтәок 18 цәш кәшнә, циләжб 30 километрбм вәлә эртбшнә.

Ийунь 24-шб кәчб. Йәмшбк валән кәмб кашкы Тукулан әнгбр тбрбшкб шона. Валән кәмб вәрбцбн изиш кбшбцрәк әнгбр гач йалынок ванжышна. Әнгбр вәс сирбштб кырыкышкыла кузаш вәрәштб. Маза-рак кбшкб кузышна, пушәнбвлә со тыгыдәмбт, лапвлә кушкыт. Шбрбжәт со шәәмәлтәш. Сәк пачәш бббштәшән лап пушәнб карлык дон ладрикә изи кожвлә вәлә кайаш тбнәльәвб — әдәмгбц кбкшб агыл-әп. Ти пушәнбвләжәт лач бшбкрәк вәрвләштб вәлә, кырык нәркәвлә шайылан, кырык шәбквлә ләшш вәлә кушкыт.

— Анжыдок! Мәскә!.. — ик казак сбгбрәл колтыш.

Изи кырык вбләц мәскә йбвбргә вала. Мәнмәм ужын колтышат, әрдбшкб, шбрб ләшкы, пушәнбвлә шайык ыдыралат пәрбш.



Йакутвлә.

Ти йыдым мә этап станциштӱ, йакут йуртышты эртӱрӱшнӱ. Этапшым йакут кыча ылын.

Йакутвлә кок йуртым ышлӱныштӱ ыштӱт: тӱл вӱрӱмӱш — шокшым, кӱнгӱжӱш — куштылгыракым.

Тӱл йуртым йакутвлә прӱньӱным ыштӱт. Кӱргыштӱ камака улы, тӱ вӱцӱн намоз йӱрӱлӱ шунроктон цӱт-вӱт мӱтр кӱжгӱцӱым тышкӱн шӱрӱн шӱндӱт. Тидӱн

вѣлән эчэ рокым йөрән шѣндят. Окнявлә вәреш — изи ыражвлә, тәлѣм тѣшкѣ и пыдыргым шырал шѣндят, кәнгѣжѣм кол хан царам шывшыл кәрят, әль имнѣивач сәткәдон әрәлтят, укә гѣнь сльдудам пыртән шѣндят. Охонѣцәлә окням пайан йакутвлә доны вәлэ ужаш лиэш.

Йурты вәленок йакутвлә вольык витәм стройән шѣндят — үшкүжвләм, ышкалвләм урдат. Шуран шалдыра вольыкым йакутвлә витәштѣ урдат, имнѣивләжѣ гѣнь тәлѣмәт йәрәшток каштыт, бѣшләнбѣштѣ качкышым лым лѣвәц ыдырән лыктыт.

Амалаш вацмы анзыцна, йурты көргѣм йакутвлә шѣкштәльәвѣ, бѣвѣрәвләм, шѣнгәм понгын лыктәвѣ, вара окня ыражәш имнѣивач сәткәм кәрәлтән шѣндәвѣ. Вѣлѣ шѣшәрәк (кумисәк), имнѣи пүжвѣдәк, шапыш колак дә кашкыш шәләк статьян пыш йуртышты үвшә.

Пәлэ амалым лошток тама пышкыдым, шокшым шѣргѣ вѣлнәм шижѣн колтышым. Сѣнзәм кәрәлтән колты. Витә амаса пачмы ылын, йуртышкы пѣрзѣвѣ пырән шагалын ылын. Сагаәм шалгалта, вуйжым токәмлә виктән шѣндән. Шокшы, казыра йѣлмѣжѣдон тѣрвәм, нәрәм, шѣргәм моло цѣлток нылән шѣндән.

Вәргѣцәм кѣнѣбѣлѣм, мѣнгәшок витәшкѣ поктән лыктым.

Бәрэзовкы докы миәш талашәнә. Кәнәлтәләш моло ик ыртәш вәлэ кәчѣвәл кытлан дә йыдым шагалална“.

Зэмляа шар вёлнйшй сэк үштй халашты.

Ийуль 9-шй кэчй. Вэрхойанск хала докы шона вэлэ. Йакутскигыц Вэрхойанск йактэ 1030 километр, ти вэрйм мә 18 кэчйштй эртәннә.

— Кышты вара халажы? — Гэрц йукунок саслалтэн йады. — Картышты анжэт — изи ййргэшкй шйндй-мй, лывәләнжй шалдыранок Вэрхойанск манын пэцәтлән шйндймй, хала вәрэш лу йуртым вэлэ ужамыш.

— Халаэт, — Сэвастйановат манылдалы. — Льэна тйр мычныш солавләат ольицәәнвлә ыльэвй, тиштйжй-ик ольицәат укә.

Имнйивләнә бндә вйт лаксаквлә гач лъуптыгә эртәт, йуртывлә лоштыш купвлә постолышкы пырэн-пырэн шагалыт. Налы лъävйрә имнйи йалвләэш пйтйрнәлтәш, пижэш.

— Шаргагэмдон ти лъävйрә гач эртймйкй, — ййрәлтэн Гэрц маньы. — Кэмжәт тишәкок кыдашалт котнәжй әль кэм пындашыжы тарвалт котнәжй вәкәт, — маньы.

Вэрхойанск кымдыкәш, лишйл шуку купвлә вёлнй, шйкшләок кэлэсэн мыштыдымы пиш шуку шйнә, бйвйрә шалга. Лач пишок худа вәрвләштйшләок Вэрхойанскыштат мәнмәм нйнй мутьэвй. Халашкы



Иакутскигиц Березовкы йактэ экспэдьицин кэмйи корныжы. мишнэят, пэлышнэ — цилэ Ылышывлэжы ик поп, ик купэц, луцкы сэмнэя йакут, иктэ луаткок казак дэ 78 эдем польтычэски ссильныйвлэ Ылат.

Вэрхойанск, тиды — зэмля вьлныжэт сэк ушты хала ылэш. Тидын ылмы вэржы 67° йытпэл вэл широташты. Ик төрэш нэлын ик и мычкаш тьдын тьэмпэратуржы — 17° С, йанвар тьлзэш иктөрэшы тьэмпэратуржы — 51° , ийуль тьлзэжын $+15^{\circ}$ С.

Тиштѣ — $69,7^{\circ}$ С уштѣ шалгэн. Тидѣнгѣц кого уштѣжѣ зэмльä вѣлнѣ эчэ литэ — тидѣ сэк уштѣ тѣмпэратуры элэш.

Вэрхойанскышты ёлэнä гѣнь, ёндэ кок кэчѣ эртä. Тагачы Гэрц анзыкылала лäктѣн кэш. Сагажы казакым, йäмшѣкѣм, изирäк багажым нäльѣ. Мамонт момы вäрѣшкѣ Гэрц мäгѣцнä анзыцрак миэн шонэжѣ, толмашэшнä мамонт капайаш изиш йäмдѣлälт шоктынэжѣ.

Ёндэ экспэдьицим мѣнь вуйлалтэн нäнгэм. Вэрхойанскышты мѣнь эчэ иктä вѣц сутка нäрѣ ёлэн кэрдäм. Ти нүжвэц мѣнь Вэрхойанск лишнѣш вäрѣшкѣ мазарак гѣньät экскуррсим ёштäш сөрэм.



Мамонтвлä ёлѣм готшы носорогын ышма лужы (күшѣл моныржы).

Тагачы изи äнгѣр карэмѣштѣ умрэт готшы носорогын ышмалужым кѣчäl мом, ти звэрät вэт мамонт годымок ёлэн ылын.

Ййуль 16-шы кэчѣ. Пакыла эчэ мѣндѣр корнышкы тärвәнѣшнä“.

Тайга вашт, тундры вашт эчэ 2300 киломэтрѳм.

„Маләннә эчэ 2300 киломэтр корным кэаш кодын. Тидѳ Ёндэ остатка корнына. Мә Ёндэ йытпэл вэл дон ирвэл ло вэкѳлә кәнә. Шайыланна Вэрхойанскыштыш йуртывлә, эдәмвлә шалгән кодэвѳ. Эчэ тайга лошкы пырән кэшнә.

Йѳрвәш, кыш анжал шоктэт, нѳигнам тѳкәлтѳм шѳргѳ шалга. Тагыш мѳндѳркѳ кэә, вуйта тѳржәт укәлә чучэш. Шѳргѳ мычаштон мардәж шишкән эртә, шѳргѳ мырыжым икладын ойхын мыра. Шѳргѳштѳ тыр — ик йукат укә. Тэхәнѳ кого охыр шѳргѳштѳ йыкракан чучын колта, ом вэлә шозэш. Мән-мән йакут — йәмшѳкнә Ёшкә тошна мырыжым тѳнгәл колтыш.

Кәчѳвлә со эртәт. Караван анзыкылала чѳнѳ кэә.

Ийуль 29-шѳ кәчѳ. Лым вазы. Шѳргәт тәл готшыла ошәмәлт шагалы. Йыдым вара лым вәрәш йур колталтыш, витѳдѳмѳ плашчвләм чиәннә гѳнѳят, вашток нѳртән шин шѳндѳш. Шѳргѳ вәрәш Ёндэ купвлә вәрәштѳт, имнѳвлә пылвуй дәнѳнѳ вѳдѳштѳ эртәт.

Йур шѳрэрәкѳнок йурыкалаш тѳнгәлѳѳ. Анзылныш этап станцишкѳ калья ганѳ нѳрән шѳцшѳвлә миэн шонна.

Индьигирка, Алазэя, Колима рэкавлэ лоштыш вэр-
рйшкы ёндэ миэн шонна. Ти вэрйштё шуку колан
йэрвлэ, ағырвлэ улы. Кол лудыктымё агыл. Сибирйш-



Коллоэц йакуг.

тыш ағырвлашты маньары кол улы, мёнь цудэйаш
вэлэ линәм. Тэнгэ гыньят, ти колым кёртныи корны
йактэ шывштэн лыкташ акли. Сэдёндон колжымат
акат лозп.

Кол ылмылаок, шыргы кэкат: лыдывлä, кэкомбывлä, йүкшывлä шуку улы. Вушткэ шылдыр шин вуй мычыцнаок эртät. Вйт вйлан валэн шынзйт, эчэ тәрванэн кузат. Таманьар тйжэм йукын кыцэ шон саслат, йыт вашт йук вэлэ шалга, палаткашкына шакта.

Иктä махань йәрвлä докы лишэмäлтмйнä годым, со ик статьян картынйым ужмыла: лыдывлä тйжэмйн талашыдэок ольэн сир тйргыц йәр покшакыла кэät. Лүэн колтэт гйнь, вара цилан руж кузэн кэät. Кэкомбывлä йүкшывлä эдэм укэан тэхэнь сändäлйкйш-тät лыдывлä дорц йойракын каштыт.

Тагачы ирок мйнь йәр тйрдон мыктэн эртэм ылыы. Күшнй въздухышты кого кучкыж сярнйлт кашты. Тэвэ пикшлäок йәр вйлкй шыралты, гагарым роалтыш. Лувыгэ шылдырым шит, вйт цилä вэкй шäпнäлтэш. Тэвэ кучкыж күшкйлä кузаш тйнгäльй, кйчвлäжйдон гагарым кычэн лүктä.

Саслэн-саслэн цилä вэцйн гагарвлä толаш тйнгäльэвй. Кучкыж кычымы гагарлан палшынэшты ылыы, ньимат йштэн йш кэртэп. Кучкыж намал кэш, шыргы шайыкы йамын шйльй.

Сэнтйäбр 2-шы кэчй. Токо-токо Среднйэколимскишкй толын шона. Вэрхойанск дон Колимск лоштышы 2000 киломэтрйм 45 кэчйшты эртышнä. Среднйэ колимскишты цилäжй 237эдэм йлä, ти шотышты 80 польтыичэски ссильный йасыланэн йлät. Шаналталмыла вэлэ вэт тишкй купвлä лошкы, кйртнйи корныгыц 6000 киломэтраш вярйшкй нйнйим колашок кугижан правитьэльствы поктэн кандэн.

Среднйэколимскишты колна — Гэрц, маныт, иктä арнйä шозш Бэрэзовкышкы лäктйн кэн.

5-шы Сэнтъябр. Мäät Бэрэзовкышкы лäктинä.
Бндэ остатка 325 киломэтр эртäш кодэш.

Бэрэзовкы докыла кэмй годым, пиш шуку кэк
цуцавлäm ужына. Шокшы сändäлйкйшкй кэäш тär-
вәнэнйт. Йыдэш йär отывлээш шынзйт, йär тыр-
влээш, äнгйр тырвлээш вазал шынзйт, ош шылдыран
ылытат вуйта лым вазын машанэт. Төрök пälй —
йытпэл вэлнйш мытык кängйж пйitä, эчэ кужы по-
льärный үштй тэл лишэмälтэш“.

Ваш лимаш.

Сэнтъябр тымзэй ылын. Тайгам лым мүдэн шйндёш. Пушангывлä, ош ыргэмьштём чиэн шагалынытат, тырын, ольэн шалгалтат. Тэнгэ пиш тырын шалгышы шйргёйдон, пучывлä вёлән кузэн шйнзён, шаман, Сэмон, Омукчан дä Тэйтшин толыт. Нёнй Бэрэзовкы докы толыт. Тайга кынам-тинäm пйтэн кэä, тёнäm пучывлä пиш тёр тундры вäрдон йортат.

Сэк анзылнок, лым гань ошы пучы вёлән кузэн шйнзён, шаман толэш. Тёдён сагажок Сэмон корным ажэт толэш. Паштэкёштёй Омукчан дон Тэйтшин толыт. Омукчан паштэк кэрэм мычан пучы пёрзёй товыргэ толэш. Шйргёштёй, „кого звэр“ кимё вäргёц мёндёрнät агыл шаман ти пёрзём шёшкёйл шушашлык, ламутвлäжёй — махань-шон хädёрвлäm тё вэрэш кодышашлык ылыт; Сэмон вёлкё шёдэшкэн колтышы „худа дух“, пучывлäжём пакыла ёнжёй йамды манын, тэвэ ти сэмён пурэмдäш сёрät.

Ёндэ ёлётшäшән лап, ладрикä пушанган шйргёй лодон ламутвлä эртät. Лым вёлнё пиш кого мёскä кишä кайын колтыш.

— Тиштё мёскä ылын гёнь — иктä пэлгечё шоэш, — кишäвлäm анжалалыт, Омукчан маньы.

Корны ындэ кырыкышкыла куза. Йортэн толшы пучывлә кырык күшкылә ашкэдйн кузат. Кырык күшкок кузэн шоэвй. Кырык вэс вэлнйжй Бэрэзовкы аңгыр сир, тыштй „кого звэр“ лишашлык.

Ламутвлә аңгыр тырышкылә анжал колтэвй. Анжат — өрйн, шэкләнэн шагалыныт. Аньят тамам шанаш. Ик йук лыктэок, вэргыц тэрвәныдэок шалгалтат. „Кого звэр“ вйләнжок тома стройэн шындымй. Трувагыц шыкш ләктэш. Ти пөртйшкы эдэмвлә пырат, ләктыт. Мындырны агыл эчэ вэс тома шынзәлтә. Күкшы вэрыш ләктын шагалшы ламутвләм тэгү ужын колтыш, бинокльдон анжаш тынғальй. Вара вэс эдэмлән анжыкталы. Тыдыжй имны вйлкы кузэн шынзёй ламутвлә докы кыдал миш.

— Тәмдәм начальнык ышкэ докыжы ўжэш,— кыдал толшы эдэм ламутвләлән маны.

Тыныын начальныкэтшы кү ылэш?— манын шаман йады.

— Тыдын лымжй Гэри. Тиды мындыр халагыц мамонт капайаш толын. Сагажы помошныкшы улы, кут ровочый дә мыны — тәмдән йылмым пәлышы.

— Малан вара тыды „кого звэржым“ капайа?— шаман эчэ йады.

— Сагажы пиш мындыр халашкы шывштэн кэаш сөрә. Начальнык — пиш пуры, тәләндә подаркавләм ыштә.

„Кого звэр“ сагаок тинәры шуку өрдыж эдэмвләм ламутвлә ужын колтэвәт, ти эдэмвлә звэрйм тагышкы мындыркы шывштэн кэат манмым кольэвәт, мамонткыц лүтмәшыштәт изин-ольэн шөрләш тынғальй. Икты-вэсыштым анжалэвәт, ўлык валаш лиэвй.



Бэрэзовкы рэкә тйрйштй экспэдьициа лагыр пөртшй.

Кырык нэркә вьлэц ольэн валат.

Экспэдьици ылым пөрт турэ нйным Гэрц вәш ли. Пөртйш пыраш ламутвләм ұжэш. Ламутвлә пучышты вьлэц валэвй дә пөртйш пырэвй.

Гэрцкыц пасна пөртйштй Пфицмэйэр дон пэрэводчык (йылмы пәлбшй) ылыныт. Ламутвлә циләлән, „здравствуй“ манын, кидым пуэвй. Вара цилән камака сага шынзэвәт, ырәт. Тәл эчә тйнгәләлтйн вәлэ, ййт ййдә ұштыжй — 20° йактә, сотыгәчйн — 12° С йактә шоэш ылын. Сэдындон экспэдьици чльәнвләәт агыл, ұштәш привикнйшй ламутвләәт шокшы камакалан сусу лин колтэвй. Камакашты цодыгә пйдәштйн укшвлә йылат. Пөртйштй лыпкәтә шокшы шалга.

Камака вѣлнѣш чайнѣк шолаш пѣрэн кѣш. Хы-навляжѣм Гѣрц чай йѣаш шѣндыш. Ёлыкѣ стѣл йѣр ламутвлѣ шѣнзѣвѣ, чайѣм йѣт. Ламутвлѣ шайам ак тѣрвѣтѣп, йатмашѣш моло кѣтѣкѣн ик шамакын вѣлѣ кѣлѣсѣл пуат. Сѣмон вѣлѣ цѣтѣн ѣш шокты, тама шѣдѣшкѣмлѣ:



„Тагынамок, пѣрви, тиштѣ мамонтвлѣ каштыныт“.

— Малан „кого звѣржѣм“ нѣнгѣйт?— йады.

Гѣрц иктѣ минут жѣп вычалалѣы, вара мамонт гишѣн ламутвлѣлѣн шайышташ тѣнгѣльѣ:

— Ти „кого звѣрѣм“ мамонт манѣт. Тишѣц пиш когон мѣндыр вѣрвлѣштѣ— шокшы Африкѣштѣ дѣ Индѣштѣ— кѣзѣйтшѣ вѣрѣмѣн слонвлѣ ѣлѣт. Тѣвѣ ти кѣзѣйт капайѣмы мамонтат слон ылѣш. Капшѣдон

вэлэ Африкыштыш да Индыштыш слонгыцын кого ыләш. Кужы мижән ылын, бивэньвләжы пиш кужывлә да каклякавлә ылыныт. Каждый инок Сибирьшты, айыртәмьнок йытпэл вэл Польшәр тангыж тырвлә воктән тэвэ тэхэнь бизэньвләм пиш шуку мот. Тагынам пиш шукәрды эдэмвлә ти мамонтвләм кычат ылын. Пльәмә пльәмә халә иквәрэш погынат ылын, мамонтвлән кашмы корнывлә вьлән кого кэлгы карэмвләм (йәмвләм) капайэныт — мамонт кычаш. Йәм пындашэш кашар вуйан столмым капайэн шагалтэныт. Вара ти йәмым вьлэцынжы савәрдон мүдәлтэныт, рокым, сирэмьм лэвэт пиштат ылын. Пиш кого куатан мамонтвлә иктынгыцат лүттэлыт, ньимагыц шәкләнбидэок каштыт ылын. Ты вадэшэшок вара йәмдылән капайымы йәмьшкы мамонт вәрэштэш ылын.

Йәмьш вәрэштмьжы гишән вара пиш когон мүгырэн увэртэрэн.

Ирок вара ти йәм докы пиш йойын эдэмвлә миэныт. Пэрэгәлттэ толаш акли ылын. Йәмьш шыралтшы мамонт сага мол мамонтвләжы оролэн шалгэныт, сутка-кокты, эчэ утларакат йәмгыц лыкташ кредәлэныт. Вара карангыныт, ти вәрьшкы ньигнамат мьнгэш толтэлыт. Ти корныдон пакула кашташ пырахат ылын, вьт йуаш кашташ вэс корным ташкэныт. Ик йәмэшок кок мамонтым пачэлә-пачэләок ньигнамат кычаш литэ.

Кашар мычашан мьнгэш кэрьлтшы мамонт йәмгыцын ләктын кэрттэ. Кужы хоботшыдон тыш-тиш лывшэдьлыын, мам гьньят кычал шьндэн ләкнэжы ылын. Кычалаш ньимат укэ.

Йәм йьр эдэмвлә — „Колы!“ — манын саслэн шал-

гәнйт. Шушыргышы мамонт вёлкы кў маклакавләм шултыныт, пикшвләм колтәнйт. Ты вэрэмән эдәмвлә мэталлым шырәтән мыштыдэлыт, кў орудим вэлә йәмдйләнйт. Ты вэрэмәм кў курымәш лымдәнйт.

Мамонтвлә тагынамок колән пйтәнйт. Лувләштй вэлә кодыныт. Вәрйн-вәрә йажонок пэрэгәлт ләкшй тйрйс мамонт кәпвләмок моаш лин. Тәвә кйзйтәт, тура йырлан тйрйштй мә мамонтым капайән лыктына. Ти мамонт кйжгй и шәлйкйшкй шыралт вазын. Ти шәлйкйшкйжй лишыл кырык вёләцйн рок пыдыранзыкән вйт йогән, кў маклакавләм, рокым, пушәнгй-вләм йоктарән урыктән. Роктон вара мамонтым изин-ольән со мүдән миән. Воздух тйшкй пырән керттә. Кәпшй йажонок пэрэгәлт кодын. Пиш шуку вэрәмә эртән кән. Бэрэзовкы әнгйр сирйм вйт со мышкын, урыктән, мамонтын вуйжым дә туп лаштыкшым мышкын лыктын.

Гәрц попымым, пэрэводчик кәләсймйм ламутвлә циләжймок ынгылән ак шоктәп гйньәт, пыт колыштыт.

— Мамонт вёлән мйнь пөртйм шйндәнәм, көргйштйжй соок кок камакам олтәнә. Тәнгә им, кйлмй рокым ливйктән колтынәнә, вара мамонтым капайән, лыкнәнә,—Гәрц пакыла шайыштәш.—Анжалмыда шөәш гйнь, айда кәнә, вёлкйжй анжалына,—манәш.

Сәмон Тарабикин вуйжым вэлә йрзәлй.

— Акли,—маньы.—Пучывләнә колат. „Кого звәр“ шйдәшкән, тәнгә шйдйжйм пөрыктә.

— Пучывләдә колат ма?—манын Гәрц йады.

— Кыцә маньыц?—Сәмон аньәш йады.

Ламутвлә иктй-вәсй вёлкйштй анжалал вэлә шйндәвй — ма гишән попат, ак ынгыләп.

— Пälы́м пäшä,— Гэрц эчэ пакыла по́па.— Пучы-
 влäläндä прививкы́м бшты́кты́дэлда, шаманым у́жын
 жандэндä сáй. Ты́дыжы́ анзылныда куштэн, кайыш-
 ланэн, тäмдäм алталэн, сэдý гишän эчэ тäры́м нälын
 сáй,— маньы.



„Тэвэ тиштý, тура сирýштý, мä мамонтым капайэн
 лыктына“.

Прививкы́ гишän, вольыкым, эдэмýм тэхэнь цэр-
 тýц пэрэгэн лыкташ лимý гишän ламутвлä ньигнамат
 колтэлытат, нымат ак ынгылэп. Тидýм Гэрц ужы,
 попаш пырахыш, ламутвлälän подаркавлäm; чäйýм
 сакырым, тавакым, бды́рämäшвлäläныштý сухарим,
 камбэтвлäm, имвлäm, парсын шыртýвлäm, шүшэрвлäm
 пуш.

Ламутвлä сусу лин колтэвý кы́ньыльэвý, таум
 бштэвý, Гэрцтон прошайэн лäктэвý. Бндэ токышты,



Мамонт кӕп лаштыквлӕм экспэдыци канда. Пучывлӕдон кандат.

Ышкӕ урасашкышты мӕнгӕшок кӕат. Корны мыч со — махань тӕхӕнъ „прививкӕ“ гишӕн ӕрдӕж эдӕм нӕнӕлӕн попӕн пуш, — сӕдӕ гишӕн со шанӕн толыт.

Ышкӕ урасашкы толмышты нӕжвӕц, Пфицмӕйӕр ышкӕ днӕвнӕикӕшӕйжӕй тӕнгӕ сирӕн:

„Мамонтым тытыштӕ со капайӕнӕ, 10-шы октӕӕбр-ӕш пӕшӕм пӕтӕрӕнӕ. 15 октӕӕбрӕн мамонтын каваш-тыжым, лулӕгӕйжӕм тирвлӕӕш крузӕн опташ сӕрӕнӕ, тирвлӕӕш пивлӕм кӕйцкӕн шӕндӕнӕӕт мӕнгӕш тӕй корнышкок тӕрвӕнӕнӕ. 1000 килограмм лӕлӕцӕн ти мамонт лаштыквлӕм шывштӕн лыкташ 10 тир кӕрӕл лиӕш“.

Тэл шалгыш. Сибир аңғырвлә, йәрвлә, купвлә кы́лмән шынзэвй. Корны ёндә — пиш төр корны, ик этап станцигыц вэс станцишкы. Бэрэзовкы дорц Иркутски йактә, 6000 километр кыт корныдон мамонт лаштыквләм со тирвләжым пивләят, пучывләят шывшыныт.

Иркутскиштй мамонтым вагон көргыш пиштәнйт. Ёндә тидым лач Пэтэрбург йактэок кыртныи корныдон шывштән кандәнйт. Тыштй вара стьоклан кого шкапэш мамонтын лулэгыжым погән шагалтәнйт, ти шкап сагажок мамонт каваштыдон сырымй чучылжы шалга¹).

¹) Мамонтым капайән лыкмыкы, ышма көргыштйжй йажонок пэрэгәлт шошы йы́лмй вёлынйжй дә пувлә лоштыжы йаңыжән шоктыдымы качкышыжат момы. Ёлыштәшән пушәңгы укшвләм, шудым погән шёндән ылын. Кыды-тиды тонвләят пэрэгәлт кодыныт ылын. Сәдыгыц пәлы — мамонтәт шыжы вәкылә колән кән ылын.

Коклы и эртымбкы.

Коклы и эртэн кэш.

Сэмон Тарабикиннын урасашты пэрвишыләок тыл йыла, тыл вьлны пэрвишыләок пат кэчә, падышты пучы пай күэш. Тыл йыр ламутвлә шьинзәлтәт.



Таманьарак корнышты экспэдьици, пивләм кыцкэн мамонт кәп лаштыквләм кандән.

Сэмон Тарабикин пүлә шонгэмәт кән. Качы шык-шәш изиш слөпөйрәк лишы шонгы сьинзәжыдон тылым анжән шьиндән, тылшолым пандыдон пыдратылэш.



Рок лошты мамонтыя кимбѣжѣ статьян анжыктышы чучыл.

Урасаштыш Ылымаш нъима вашталтыштэок со ик статьян эртэн миш. Российыштѣ 1917-шы ин рэволюци лимыкы, Сэмон Тарабикин Сре́дньэколимскишкѣ миэн анжыш, ужмыжылан цүдэяш вэлэ ли. Сэмон колы — польтычэски ссильныйвлэ цилан ирыкыш лэктын кэныт, кышкы шанэныт — тыш кэныт. Казаквлэат тышэц шылыныт, округ начальныкат укэ лин.

Сре́дньэколимскишты́ совет лин, тиды́ цилэ пашам вкитара́ш тынгалын. Ламутвлэ лошкат у Ылымаш толын шон. Ныннынат Ышкымыштын дээльэгатвлэ Ындэ улы. Тарабикин Ылымы урасашты, Сэмоным дээльэгатэш айыреныт. Сре́дньэколимски халашкы сйэздышкы Сэмон шуку гана каштын. Мо́лы урасавлэгыцат ти сйэздышкы дээльэгатвлэ погынэныт.

Сэмон, колыштал доко,— Омукчан маньы.— Тэнь со — Ылымаш йажоэмэш манат. Кынам вара тидыжы лиэш? Пучывланә со колат дә колат. Малын вара пучывланәжы колат, советышты йатшаш ылы.

Сэмон тырлалы, вара пыцкәтәрәк йукын:

— Йадыштынам. Советышты кәләсэвы — шаманвлә мәнмәм алталат маньэвы.. Цөкләмәштон ныма пользым ат лык. Пучывләлән прививкым ыштәш шүдэвы.

— Прививкым?— ламутвлә йадэвы.

Сэмон йук лыктәок вычалы. Ламутвлә вылкыжы анжән шындэныт, кәләсымжым вычат. Сэмон со ик йукумат ак лык. Пәрви колмыжым, мамонт капайаш толшы эдэмбн шамаквләм, прививкы гишән попымыжым аштән шынзә. Ма ыләш прививкыжы, Сэмон эчә ак пәлы.

— Ма йукумат ат лык?— ламутвлә йадыштыт.

— Советышты кәләсэвы — пучывләдә пижшы цәрдон колат маньэвы. Ти цәрбн лымжы „сибирски йазвы“. Эдәмвләат пижшы (вашталтшы) цәрдон колат. Цәржым „шадыра“ маныт. Прививкым ыштәш шүдәт. Прививкым ыштымкы, пучывләат эдәмвләат изиш йасыланалыт, колаш ак коләц, живейок кодыт. Мә ышкәок прививкым ыштән ана кәрт. Доктыр вәләкәрдәш. Йакут рәспубликын правительствым совет йады — доктырым токына колташ йады.

Ламутвлә шаналтал шынзэвы.

— Тәйтшинәт колыш.. Шаман ыш палшы,— Омукчан маньы.— Магыц Тәйтшин колыш, йатнаат, шаман тәнә манын пуш: „духвлә Тәйтшиным наказаш ыштәнытәт, пуштын шуэвы“ — маньы..

— Тәнә гынь,— Сэмон пәләштыш,— шаман нымамат



Сибирѣштѣ момы мамонтын лулэгѣжѣ.

Ыштэн кэрттэ гѣнь, малан Ёньэ шаманжы кэ-
рэл?

Тѣ ырътынок ураса лишнѣй пиш когон пивлѣ
опталтэн колтэвѣ. Ламутвлѣ иктѣ-вэсѣ вѣлкѣштѣ
лѣтмѣлѣ анжалальэвѣ, Сэмон тѣнѣмок тѣгѣ лѣктѣн
кэш.

Тамахань пälбдбмб эдэм ураса докы кыдал миш,
Сэмоным йады:

— Тиштб Сэмон Тарабикин блб?

— Мбнь Сэмон ылам,— маньы Сэмон.

Пälбдбм эдэм тиргбцбн тбргэштэн валыш, изи-
рэк саквойажым кычальт, Сэмон докы ашкэт миш.

— Мбнь фэльдшэр ылам. Пучывлälэндб привив-
кбм бштбш толынам. Кыцэ, со эчэ колат ма?

Пүэргбвлб, бдббрбмбшвлб, брвзббвла öрдбж эдэм
йбр погыналт шагальэвб, пишок пыт, лүдблдблмблб
анжат.

Вара ламутвлб бшкэ хынаштым урасашкы ўжбн
пиртэвб. Цилән тыл тбрэш шбнзэвб.

Пälбдбм эдэм чбйбм йўэш, ламутвлälән вашталтшы
цэрвлб гишән шайыштэш, прививкб гишән попа.

Вара тбдб кэн колтымыкы, ламутвлб со пучывлб
гишән, прививкб гишән шуку попэн шбнзэвб.

Кбзбйт ламутвлб кыцэ блбт?

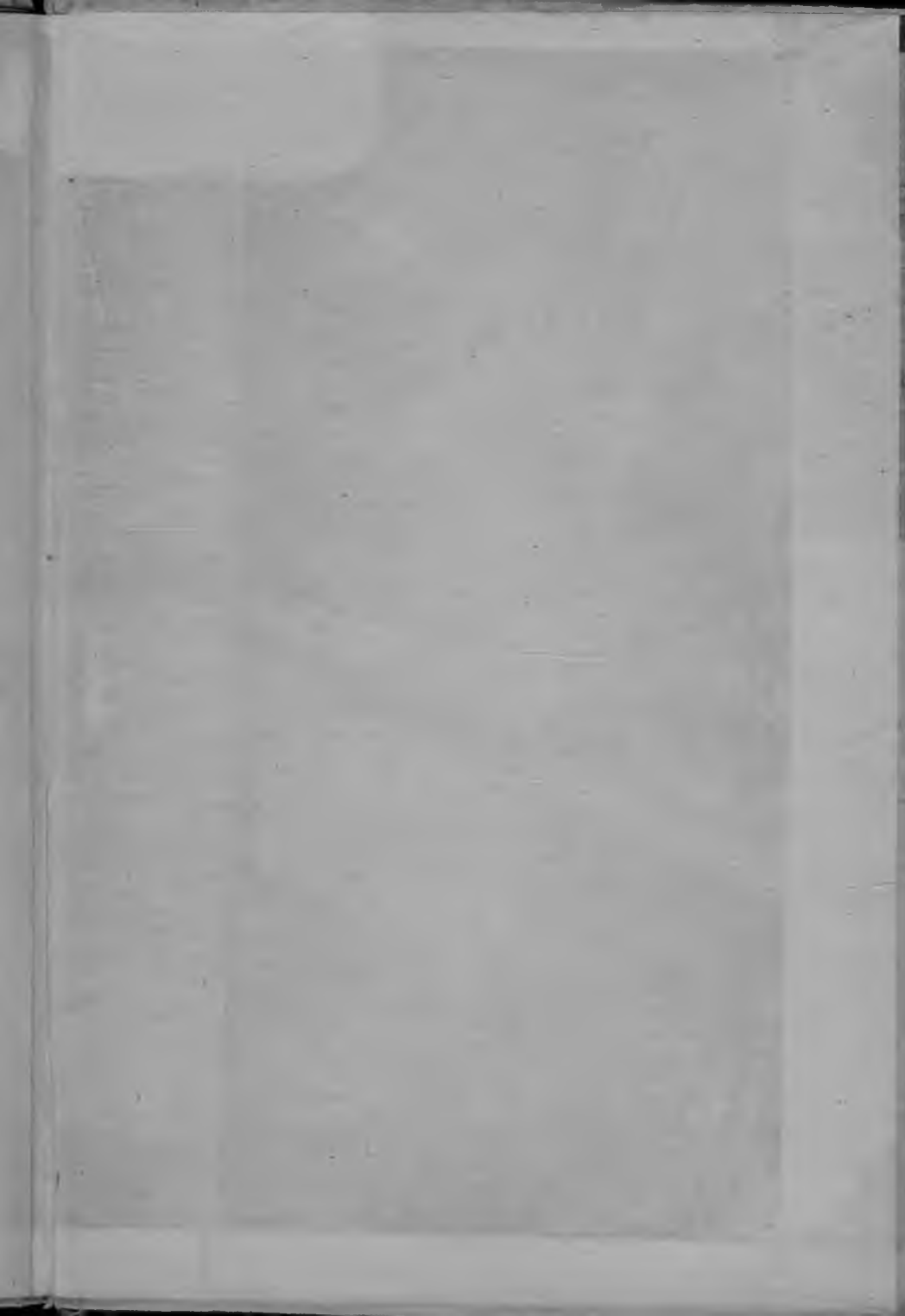
Шбргб, тундры, пучывлб, охотка — кбзбйтбт улы.
Блбмбшбжб вэлэ воксэок вашталтын. Шаманвлббт
укэ линбт. „Шаманлаш“ вэс статбан гбнь цöклбш,
алталылаш кбзбйт воксэок цбрбмб. Шаманвлб кэрблбт
агылэп, кбзбйт культбазывлбштб доктырвлб эдэмвлбм-
бт тöрлбт. Брвзббвлб Ләнбннградшты йытпэл вэл
халыквлән инстбйтутышты тымэнь пбтбрбт. Культба-
зывлбшкб толшы ламутвлб цүдбйбмблб радбном колыш-
тыт. Колимкы вблэц вурсы кэквлб — аэропланвлб чо-
нэштэн эртбт. Пбцкэмбштб дб тымэньтэ блбмбш ша-
йылан кодын миб...

ВУЙЛЫМАШ.

Пач хына	3
Вычыдымым момаш	6
Торг (ӕк ыштӕмӕш)	10
Пӕлыдым звэр докы эчэ угыц кэн толмаш	12
Мӕндӕр корнышкы	14
Сэмон Тарабикинӕн урасашты	23
„Кӕлтӕмӕш“ кӕсым пӕрыктӕ	27
Шаман толӕш	29
Шаманын цӕклӕмӕшӕжӕ	31
Йакутскиштӕ	37
Орлык ыштӕшӕвлӕ	41
Этап станциштӕ	44
Зӕмльӕ шар вӕлнӕшӕ сӕк ӕштӕ халашты	47
Тайга вашт, тундры вашт эчэ 2300 километрӕм	50
Вӕш лимӕш	54
Коклы и эртӕмӕккӕ	63

3
6
0
2
4
3
7
9
1
7
1
4
7
0
54
33

Ц. 1985Т
Лит. № 228
Вкладн. л. _____



М 9773

2-707

Акшъ 55 коп.
Цена 55 коп.

У 1 п. н.

С. ДМИТРИЕВ

В ПОИСКАХ МАМОНТА

На горно-марийском языке